

Riina Mattila

”Kirjasto on paikka, jossa ei tuomita”

Laadullinen tutkimus sateenkaarinuorten kirjastonkäytöstä Lapissa

”Kirjasto on paikka, jossa ei tuomita”

Laadullinen tutkimus sateenkaarinuorten kirjastonkäytöstä Lapissa

Riina Mattila
Opinnäytetyö
Syksy 2015
Kirjasto- ja tietopalvelu
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelu

Tekijä: Riina Mattila

Opinnäytetyön nimi: "Kirjasto on paikka, jossa ei tuomita" Laadullinen tutkimus sateenkaarinuorten kirjastonkäytöstä Lapissa

Työn ohjaaja: Pirjo Tuomi

Työn valmistuslukupäivä- ja vuosi: Syksy 2015

Sivumäärä: 59 + 6

"Kirjasto on paikka, jossa ei tuomita" on laadullisella menetelmällä tehty opinnäytetyö, joka käsittelee lappilaisten sateenkaarinuorten kirjastonkäyttöä. **Sateenkaarinuorella** tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä 15–25-vuotiasta lappilaista nuorta, joka kokee kuuluvansa johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Rovaniemen Seta ry.

Opinnäytetyössä selvitetään, millainen merkitys kunnan kirjastolla ja HLBTQI-kirjallisuudella on nuoren identiteetin kehittymisen kannalta, mistä nuoret hakevat tietoa identiteettiinsä liittyen ja miten lappilaiset sateenkaarinuoret käyttävät kirjastoa. Termi **HLBTQI** tulee sanoista homo, lesbo, bi, trans, queer ja inter, eli termi kattaa kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen eri ryhmät. **HLBTQI-kirjallisuudella** tarkoitetaan kirjallisuutta, jossa esiintyy seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin liittyviä teemoja. Opinnäytetyössä keskityn HLBTQI-aiheiseen nuortenkirjallisuuteen.

Aineisto on koottu haastattelemalla kolmeatoista sateenkaarinuorta sähköpostihaastatteluilla. Haastateltavat olivat käyttäneet yhteensä kahtatoista Lapin 24 yleisestä kunnankirjastosta, sekä kahta tieteellistä kirjastoa kahdeksan eri kunnan alueella. Opinnäytetyön aihe on Suomessa ainoa laatuaan, sillä aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu keskittyen pelkästään sateenkaarinuoriin ja johonkin tiettyyn maantieteelliseen alueeseen.

Tietoperustassa käsitellään nuoria seksuaali- ja sukupuolivähemmistöinä, HLBTQI-nuortenkirjallisuutta ja kirjaston kirjallisuuspalveluita sekä yleisesti että keskittyen tarkemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarkoitettuihin kirjallisuuspalveluihin.

Internetin jälkeen yleisimpiä tiedonhakukanavia olivat kaverit ja kirjasto tai kirjallisuus. HLBTQI-kirjallisuutta haettiin samalla tavalla: yleisimmin kirjoja etsittiin netistä, sen jälkeen kirjastosta tai kysyttiin kavereilta vinkkejä. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että HLBTQI-kirjallisuutta tulisi nostaa paremmin esille. Kirjasto näyttyy kuitenkin tasa-arvoisena paikkana, jonka kokoelmasta on saatu apua oman identiteetin vahvistamiseen ja hyväksymiseen. Johtopäätösten perusteella annan vinkkejä siihen, miten kirjastoissa voidaan parantaa HLBTQI-aineiston löydettävyyttä ja perustelen, miksi HLBTQI-aineiston parempi löydettävyys on tärkeää.

Asiasanat: sateenkaarinuoret, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, kirjastonkäyttö, kirjastot, Lappi, kirjallisuus, nuortenkirjallisuus, nuoret, tiedonhaku

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Library and Information Management studies

Author: Riina Mattila

Title of thesis: "Library is a place where lies no judgement"

Supervisor: Pirjo Tuomi

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2015 Number of pages: 59 + 6

Thesis titled as "Library is a place where lies no judgement" is a study for library and information management studies. Thesis is made by using quality research method. The purpose of the thesis is to research how LGBTQI-youth from Lapland are using public libraries.

Target group of the thesis are youth from age 15 to 25 and belong to some sexual or gender minority. The subscriber of this thesis is Rovaniemen Seutu ry. National Seutu ry is a Finnish LGBTQI human rights organization. The term LGBTQI stands for lesbian, gay, bi, trans, queer and inter. The abbreviation includes all of the different groups of sexual and gender minorities.

This thesis aims to answer following questions. What is the meaning of a public library for a teenager who lives in Lapland and belongs to a sexual or gender minority? Where LGBTQI youth search information about their identity? How LGBTQI youth actually use public libraries in Lapland? What could be done better in libraries? What is the meaning of LGBTQI youth literature?

The basic information of this thesis deals with youth as a sexual and gender minorities, Finnish LGBTQI youth literature and literary services of public libraries. Literary services are presented generally but also focusing on services that are meant to serve the needs of LGBTQI patrons.

Internet is the most common information source for LGBTQI youth. After Internet information was searched from friends or library and books. LGBTQI literature was also searched first via Internet and after that from friends and library. All of the interviewees thought that LGBTQI literature should be brought out better in public libraries. Without specific collection of LGBTQI literature right books are hard to find. Still, library appears to be an equal place. Library offers information and books which have helped LGBTQI youth to accept themselves.

Based on conclusions I offer concrete examples for libraries in Lapland how they can make their LGBTQI collection easier to find. I validate why it is important that LGBTQI themed books should be easy to find and why small libraries also should pay attention to LGBTQI issues.

Keywords: LGBTQI-youth, sexual minority, gender minority, library use, libraries, youth, Lapland, LGBTQI youth literature, information retrieval

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NUORET SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖINÄ	10
3	HLBTQI-AIHEINEN NUORTENKIRJALLISUUS.....	14
	3.1 Nuortenkirjallisuus identiteetin muokkaajana.....	14
	3.2 Ensimmäisistä kuvauksista kohti asenteiden muutosta.....	15
	3.3 HLBTQI-aiheet monipuolistuvat.....	17
	3.4 Yhteenveto.....	19
4	KIRJASTOJEN KIRJALLISUUSPALVELUT JA HLBTQI-KIRJALLISUUS	20
	4.1 Yleisten kirjastojen kirjallisuuspalvelut.....	20
	4.2 Kirjallisuuden esittelyn keinot.....	22
	4.3 Kirjastot verkossa.....	24
	4.4 Sateenkaarihyllyt Suomessa.....	25
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -KYSYMYKSET	29
6	TULOKSET	34
	6.1 Haastateltavien taustatiedot.....	34
	6.2 Tiedonhaku.....	34
	6.3 HLBTQI-aiheinen nuortenkirjallisuus.....	40
	6.4 Sateenkaarinuoret ja kirjasto.....	44
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	47
8	POHDINTA.....	51
	LIITTEET	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, millainen merkitys kunnan kirjastolla on Lapissa asuvan sateenkaarinuoren elämässä ja miten Lapin kirjastot onnistuvat palvelemaan sateenkaarinuoria. Sateenkaarinuorilla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä 15–25-vuotiaita henkilöitä, jotka tuntevat kuuluvansa johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Suomessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tiedontarpeita ja tiedonhankintaa on tutkittu jonkin verran (esim. Pohjanen 2013; Seppä 2006), mutta ei spesifioituen erityisesti nuoriin ja kirjastonkäyttöön. Aihetta ei myöskään ole aiemmin tutkittu keskittyen pelkästään yhteen maantieteelliseen alueeseen. Suomalaisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tutkimuksessa Lappi alueena jää usein vähälle huomiolle: esimerkiksi vuonna 2014 tehdyssä Katariina Alangon tutkimuksessa *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* lappilaisia vastaajia oli kaikista vastaajista vain 1 %.

Yleisen kirjaston asema Suomessa on vahva. Suomessa on maailman laajin kirjastoverkko: vuonna 2013 Suomessa oli yhteensä 815 yleistä kirjastoa (Tilastokeskus 2014, viitattu 20.8.2015). Lapissa on 24 yleistä kirjastoa ja 13 kirjastoautoa. Kirjastot ovat kuntien käytetyimpiä vapaa-ajan palveluita ja monissa kunnissa jopa ainoita jatkuvatoimisia kulttuurilaitoksia (Ainali 2012, 16). Kirjaston merkitys pienelle kunnalle on suuri, mutta myös erityisen haastava: pienillä resursseilla tulisi järjestää monipuolisesti tapahtumia ja pystyä palvelemaan kaikkia kunnan asiakkaita, myös erityisryhmiä (Ainali 2012, 16–17). Haluan tutkimuksellani tuoda esille sitä, että myös Lapissa asuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajia ja heidän tarpeisiinsa tulisi kiinnittää myös kirjastoissa huomiota.

Pienellä paikkakunnalla ja ruuhka-Suomen ulkopuolella asuminen tarkoittaa monelle sateenkaarinuorelle sitä, että vertaistukea voi olla jopa mahdotonta saada muualta kuin kirjoista ja internetistä. Olen kiinnostunut juuri tästä asiasta: kun oma identiteetti alkaa hahmottua ja mietityttää, hakeutuuko nuori silloin kirjastoon ja sen kokoelman ääreen? Löytääkö nuori hyllyistä aiheesta kirjoja? Onko pienen kirjaston kokoelmassa riittävästi kyseisiä kirjoja? Uskaltaako nuori kysyä kirjaston henkilökunnalta apua oikeiden kirjojen löytämisessä, vai etsiikö hän kirjat itse? Vaikuttaako nuoren identiteetti hänen lukutottumuksiinsa?

Vielä 1990-luvun nuortenkirjallisuudessa kuvaukset homoseksuaalisuudesta olivat vähäisiä ja ne esitettiin usein häpeällisessä valossa. 2000-luvulla HLBTQI (homo, lesbo, bi, trans, queer, inter)-

aiheet alkoivat kuitenkin yleistyä ja etenkin 2010-luvulla kotimaisissa nuortenkirjoissa aihetta on alettu kuvata hyvinkin vapaasti. Viimeisten vuosien aikana HLBTQI-aiheiset nuortenkirjat on huomioitu myös mediassa ja niiden sanomaa on alettu arvostaa. Itse olen löytänyt HLBTQI-aiheiset nuortenkirjat vasta aikuisiällä juuri tästä syystä: ollessani teini-ikäinen en löytänyt pienestä lähikirjastostani yhtäkään kirjaa, jossa muu kuin perinteinen tyttö-poika-asetelma olisi suuremmassa roolissa kuin epäolennaisena sivujuonena. En uskaltanut kysyä asiasta tutuilta kirjastonhoitajilta, sillä kynnyks oli vain aivan liian korkea, eikä koulussakaan esitelty yhtäkään HLBTQI-aiheista nuortenkirjaa. Vaikka en itse ole kotoisin Lapista, tiedän millaista on kasvaa pienessä kunnassa ilman vertaistukea ja heijastuspintaa omille tunteille. Itselleni kirjasto ja kirjallisuus ovat aina olleet suuressa roolissa, mutta valitettavasti identiteetin rakennuspalikoita sieltä on löytynyt vasta hankalimpien kasvuvuosien jälkeen.

Opinnäytetyön liitteeksi laadin valikoimalistan nuortenkirjoista, joissa käsitellään HLBTQI-aiheita. Listaa käytän hyväksi myös haastatteluissa, jotta pystyisin hieman kartoittamaan, mitkä kirjat ovat löytäneet tiensä lukijan käsiin. Haastateltavat saavat listan itselleen. Pienemmät Lapin kunnankirjastot pystyvät myös hyödyntämään listaa kokoelmatyössään, sillä uskon pienimpien kirjastojen kokoelmissa olevan eniten puutteita HLBTQI-aiheisten nuortenkirjojen suhteen. Ideaalinen tilanne olisi, jos opinnäytetyöni aiheen kautta saisin edes yhden pienen kirjaston henkilökunnan jäsenen pohtimaan kunnassaan asuvien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiaa.

Opinnäytetyö on tehty laadullisella eli kvalitatiivisella menetelmällä teemahaastatteluiden kautta. Teemahaastattelut on tehty sähköpostihaastatteluilla. Haastateltavia oli yhteensä kolmetoista kappaletta ympäri Lappia ja iältään he olivat 15–25-vuotiaita. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Rovaniemen Seta ry. Haastateltavat etsin itse sekä yhteistyössä Rovaniemen Seta ry:n ja Meri-Lapin Seta ry:n kanssa. Rovaniemen Seta ry ja Meri-Lapin Seta ry ovat valtakunnallisen Setan (Seksuaalinen Tasavertaisuus ry) aluejärjestöjä. Rovaniemen Seta ry perustettiin vuonna 1991 ja Meri-Lapin Seta ry vuonna 2012. Rovaniemen Seta ry on Suomen pohjoisin Setan aluejärjestö. Järjestöjen tarkoituksena on edistää ja tukea seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa Lapissa (Rovaniemen Seta 2015, viitattu 28.5.2015). Meri-Lapin Setan toiminta perustuu lähinnä erilaisten ryhmien, kuten nuortenryhmän, pyörittämiseen, mutta Rovaniemen Setan toiminta on laajempaa. Ryhmätoiminnan ja kahvilatapaamisten lisäksi vuodesta 2012 on järjestetty Suomen pohjoisin Pride-tapahtuma Arctic Pride, joka muista Suomen Pride-tapahtumista poiketen järjestetään aina talviaikaan. Tapauksella halutaan korostaa sitä, että sateenkaarikulttuuria on

myös Lapissa ja Lappi on mielikuvista poiketen avoin erilaisuudelle. Rovaniemen Seta ry:n jäsenmäärä vuonna 2015 on 35 ja Meri-Lapin Seta ry:n 25.

Opinnäytetyössä käytettyjä käsitteitä ja termejä

Opinnäytetyöni keskeisin termi ”**sateenkaarinuori**” tarkoittaa HLBTQI-nuorta, joka kokee kuuluvansa johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Kirjainlyhenne **HLBTQI** tulee sanoista homo, lesbo, bi, trans, queer ja intersukupuolinen. Kirjainlyhenne kattaa kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ja sitä voidaan käyttää eri tavoin riippuen siitä, mihin ryhmiin halutaan viitata. (Seta ry 2015a, viitattu 28.8.2015.) **Seksuaalivähemmistöillä** tarkoitetaan homo- ja biseksuaaleja ja **sukupuolivähemmistöillä** transihmisiä sekä intersukupuolisia. **Homoseksuaalit** henkilöt tuntevat emotionaalista ja/tai seksuaalista vetoa pääosin vain samaa sukupuolta kohtaan, kun **biseksuaalit** henkilöt tuntevat vetoa molempiin sukupuoliin, tai eivät koe kiinnostusta herättävän henkilön sukupuolta merkityksellisenä asiana (Seta ry 2015a, viitattu 28.8.2015).

Transihmisyys liittyy sukupuoli-identiteettiin ja sukupuoliseen ilmaisuun ja käsitteen alle mahtuvat niin **transvestiitit**, **transsukupuoliset** kuin **transgenderit**. Transvestiitilla tarkoitetaan henkilöä, joka pystyy samaistumaan kumpaankin sukupuoleen, mutta sukupuoliselta identiteetiltään edustaa kuitenkin sitä sukupuolta, johon hän on syntynyt. Transsukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, joka ei pysty identifioitumaan siihen sukupuoleen, johon hänet on määritetty. (Alanko 2014, 5–6.) Monet transsukupuoliset korjaavat sukupuolensa lääketieteellisin hoidoin ja väestörekisterikeskuksen tietoja muuttamalla. Suomessa toimii kaksi transklinikkaa: Tampereella TRANS-poliklinikka sekä Helsingissä Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikka. Transihmisyyden ulkopuolelle jäävä **intersukupuolisuus** viittaa henkilöihin, joiden sukupuolta ei pysty yksiselitteisesti määrittelemään fyysisten tekijöiden kuten sukuelinten perusteella (Seta ry 2015a, viitattu 28.8.2015). Termi ”**queer**” voi liittyä niin sukupuoleen kuin seksuaaliseen suuntautumiseenkin: queer-ihmisiksi itsensä määrittelevät henkilöt kyseenalaistavat yhteiskunnassa vallitsevat seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät normit (Alanko 2014, 5–6).

Termillä ”**Pride**” viitataan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen **Pride-tapahtumiin**, joita järjestetään vuosittain ympäri maailmaa. Pride tarkoittaa ylpeyttä, ja tapahtumien tarkoituksena on nostaa esille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa. (Seta ry 2015a, viitattu 28.8.2015.) Tapahtumien näkyvin osa on rauhanomainen mielenosoitus eli Pride-kulkue. Suomessa suurin tapahtuma on vuosittain järjestettävä Helsinki Pride, mutta tapahtumia on järjestetty myös

esimerkiksi Tampereella, Turussa, Hämeenlinnassa, Tornionlaaksossa ja Rovaniemellä
(Sateenkaariyhteisöt ry 2015a, viitattu 28.8.2015).

2 NUORET SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖINÄ

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarkkaa määrää Suomessa on mahdotonta antaa, mutta kyselytutkimusten avulla tehdyt arviot liikkuvat yleisesti 5-10 % välimaastossa koko väestöstä (esim. Lehtonen 2007). Kun mietitään tutkimusten antamia yleisarvioita, sateenkaarinuoria voidaan olettaa olevan samassa suhteessa myös Lapissa. Sateenkaarinuoria ei voi siis ajatella näkymättömänä marginaaliryhmänä, joiden hyvinvointia ei tarvitse ajatella pienissä kunnissa lainkaan. Lapin aluerakenteelliset syyt tekevät maakunnassa asuvien sateenkaarinuorten tilanteen hieman erilaiseksi kuin muualla Suomessa asuvien: harvasta asutuksesta johtuen nuoret ovat ympäri maakuntaa. Pitkien välimatkojen vuoksi vahvojen yhteisöjen muodostuminen on hankalaa.

Sateenkaarinuoriin on viime vuosina alettu kiinnittää enemmän huomiota aikuisista erillisenä ryhmänä. Setan 16 aluejärjestöä järjestävät nuorille toimintaa nuortenryhmien, illanviettojen ja bileiden kautta ympäri Suomea. Setan nettisivuilla on saatavilla erilaisia materiaaleja, joista nuori voi saada tietoa ja tukea identiteettinsä hyväksymiseen (Seta ry 2015b, viitattu 2.6.2015). Merkittävin palvelu on valtakunnallinen tuki- ja neuvontapalvelu *Sinuiksi*, joka auttaa nimensä mukaisesti tulemaan sinuiksi seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kanssa (Pirkanmaan Seta ry, Sateenkaariyhteisöt ry 2014, viitattu 28.8.2015). Palvelu avattiin vuonna 2014 yhteistyössä Ranneliike.net-sivuston kanssa RAY:n kolmivuotisen hankeavustuksen avulla. Palveluun voi jättää kysymyksiä sähköpostilla tai nettilomakkeen kautta tai soittaa puhelinpäivystykseen, joka on avoinna kahtena päivänä viikossa. Palvelu on tarkoitettu kaikenikäisille, mutta suurin osa sivustolta löytyvistä kysymyksistä on nuorten lähettämiä.

Vuodesta 2011 toiminut Setan Nuorisotoimikunta osallistuu nuorisotoiminnan suunnittelemiseen ja tukemiseen ja vahvistaa omalla panoksellaan sateenkaarinuorten näkyvyyttä Setassa ja koko Suomessa (Seta ry 2015b, viitattu 2.6.2015). Suomen suurimman seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapahtuman Helsinki Prideen yhteyteen on muodostunut sateenkaarinuorille suunnattu Nuorten Pride. Sen tapahtumatarjonta keskittyy nuoria kiinnostaviin aiheisiin ja se tarjoaa mahdollisuuksia tutustua muihin sateenkaarinuoriin ympäri Suomea. (HeSeta ry 2015, viitattu 28.8.2015.)

Monissa kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että sateenkaarinuoret kokevat syrjintää ja kärsivät mielenterveysongelmista muita nuoria yleisemmin (Alanko 2014, 10, 37). Suomessa

merkittävin sateenkaarinuorten elämää ja hyvinvointia käsittelevä tutkimus aloitettiin vuonna 2012. Nuorisotutkimusseura ja valtakunnallinen Seta tekivät yhteistyönä *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* -nimisen hankkeen, joka rahoitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tuella (Nuorisotutkimusseura ry 2015, viitattu 26.8.2015). Keväällä 2013 järjestettyyn laajaan verkkokyselyyn vastasi yhteensä 1619 iältään 15–25-vuotiasta sateenkaarinuorta (Alanko 2014, 10). Kyselytutkimuksen pohjalta on ilmestynyt kaksi erillistä julkaisua: vuonna 2014 Katariina Alangon *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* sekä vuonna 2015 Riikka Taavetin *”Olis siistiä jos ei tarttis määritellä...”. Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus.*

Julkaisut ovat suomalaisessa nuorisotutkimuksessa täysin ainutlaatuisia, sillä samanlaisia ei ole aikaisemmin tehty. Hyvinvointiin vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen: fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin tekijöihin (Maailman terveysjärjestö WHO 2015, viitattu 5.6.2015). Tutkimuksessa hyvinvointia puolestaan mitattiin monella eri tasolla: siinä selvitettiin nuorten psyykkistä ja fyysistä terveydentilaa, sosiaalisia suhteita, turvallisuuden- ja yhteenkuuluvuudentunnetta sekä ahdistelun, väkivallan ja syrjinnän kokemuksia (Alanko, Heikkinen & Taavetti 2015, viitattu 30.8.2015). Molemmat tutkimukset antavat tietoa ja ymmärrystä siitä, millaista on olla sateenkaarinuori tämän päivän Suomessa.

Nuoren ihmisen elämässä suurimmassa roolissa ovat kaverit, perhe ja kouluympäristö. Nuori haluaa kokea tulevansa hyväksytyksi, mutta jos se ei jollakin elämän osa-alueella onnistu, sillä on suuri merkitys minäkuvan muodostumiselle. Taavetin (2015, 34) mukaan ”nuoret tarkkailevat ympäristön hyväksyvyyttä miettiessään, missä määrin voivat kertoa omasta itsestään tai esimerkiksi omasta rakkaussuhteestaan. Näin he suojelevat itseään syrjinnältä, tungettelevuudelta tai epämukavilta oletuksilta.” Sateenkaarinuoret joutuvat siis usein salailemaan identiteettiään tai seurustelusuhteitaan sosiaalisten paineiden vuoksi. Salailua voi olla monenlaista, mutta kaikissa tapauksissa nuori joutuu peittelemään itselleen tärkeitä ja hyvin arkisiakin asioita. *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* -tutkimukseen osallistuneista nuorista 75 % kertoi salaavansa seksuaalisen tai sukupuolisen identiteettinsä kouluympäristössä (Alanko 2014, 27). Asiattoman kohtelun tai ahdistelun kohteeksi koulussa koki joutuneensa 82 % transnuorista ja 72 % seksuaalivähemmistöihin kuuluvista vastaajista (Alanko 2014, 28). Luvut viestivät siitä, että ympäristön asenteissa on korjattavaa.

Ympäröivän yhteiskunnan normit vaikuttavat jokaiseen ihmiseen, mutta sateenkaarinuoren elämään ja psyykkiseen hyvinvointiin muiden asenteet ja odotukset voivat vaikuttaa erittäin

ratkaisevasti. Alangon (2014, 10) mukaan jo pelkkä aavistus siitä, ettei nuoren seksuaalinen tai sukupuolinen suuntautuminen vastaa sitä, mitä häneltä odotetaan, voi vaikuttaa negatiivisesti nuoren henkiseen kasvuun. Yleisenä ongelmana on osaavan vertaistuen löytäminen: monien nuorten kanssa työskentelevien tietämys seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asioista on lisääntyneestä keskustelusta huolimatta edelleenkin puutteellista (Alanko 2014, 12).

Kouluympäristö on monille sateenkaarinuorille haastava, sillä koulun opetusta leimaa edelleen hetero- ja sukupuolinormatiivisuus. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ei puhuta opetuksessa riittävästi, asiaa käsitellään väärin faktojen kautta tai jopa sivuutetaan koko asia opettajan taholta sillä oletuksella, ettei luokassa ole ketään ”sellaista” (Taavetti 2015, 83–83). Etenkin seksuaalikasvatuksessa sateenkaarunuria koskevat asiat jätetään poikkeuksetta kokonaan käsittelemättä. Myös koulujen yleinen ilmapiiri, niin oppilaiden kuin opettajienkin taholta koetaan hetero- ja sukupuolinormatiiviseksi. Huonoin tilanne on transnuorilla, jotka kokevat sukupuolijaottelun poikkeuksetta ahdistavaksi. Nuorten keskuudessa homottelu on arkipäivää, eivätkä opettajat juurikaan puutu siihen. (Alanko, Heikkinen & Taavetti 2015, 11, viitattu 30.8.2015.)

Yksi suurimmista kysymyksistä sateenkaarinuoren elämässä on se, miten ”tulla ulos kaapista” eli kertoa omasta seksuaalisesta tai sukupuolisesta identiteetistä. Yhteiskunnan asenteet ja yleinen heteronormatiivisuus vaikuttavat olennaisesti siihen, miksi sateenkaarinuoren on hankala kertoa omasta identiteetistään muille. Nuorten kokemukset eritasoisesta syrjinnästä (em. 2015, 6, viitattu 30.8.2015) voivat myös vaikeuttaa ulostuloprosessia. Taavetin tutkimuksesta käy ilmi, että nuoret päättävät kotona tai koulussa kuulemiensa kommenttien perusteella onko kertominen turvallista. Kaapista ulostulo koetaan erityisen vaikeaksi, jos perheen ja läheisten ihmisten kanssa ei ole totuttu puhumaan henkilökohtaisista asioista. Pitkä asian ja omien syvimpien tunteiden salailu voi jättää syvät jäljet perhe- ja ystävyysuhteisiin tai viilentää välit kokonaan.

Monet nuoret jännittävät eniten vanhempiensa reaktioita ja pelkäävät tulevansa hylätyiksi tai kokevat tuottavansa pettymyksen. Yleistä on, että vanhemmat eivät tuo oma-aloitteisesti esille epäilyjään lapsensa seksuaalisesta tai sukupuolisesta suuntautumisesta tai pitävät homoseksuaalisuutta nuoruuden ohimenevänä vaiheena. Vaikka vanhemmat suhtautuisivatkin asiaan näennäisen hyvin, vähättely ja asian sivuuttaminen ”nuoruuden epävarmuutena” voi tuntua nuoresta siltä, että häntä ei oteta tosissaan eikä häntä suostuta näkemään omana itsenään. Ystäville omasta identiteetistä kertominen koetaan helpommaksi kuin vanhemmille ja sukulaisille, sillä nuoret suhtautuvat asiaan yleisesti hyväksyvämmiin. (Taavetti 2014, 40–42.)

Alangon (2014, 24–25) mukaan monille sateenkaarinuorille ystävät ja etenkin muut sateenkaarinuoret ovat niitä, jotka toimivat vahvimpana tukiverkkona oman identiteetin hyväksymisprosessissa. Jännitystä ystäville kertomisessa aiheuttaa kuitenkin pelko siitä, että sateenkaarinuori jätetään kaveripiirien ulkopuolelle ennakkoluulojen vuoksi. Nuori pelkää, että häntä aletaan kiusata tai läheinen ystävyysuhde muuttuu paljastuksen myötä. (Taavetti 2014, 57–58.)

3 HLBTQI-AIHEINEN NUORTENKIRJALLISUUS

Kirjallisuudelle on tyypillistä kuvata oman aikansa ilmiöitä ja yhteiskunnassa pinnalla olevia keskustelunaiheita. 1900-luvulla homoseksuaalisia teemoja sisältäviä teoksia kiellettiin ja sensuroitiin ympäri maailman niin kirjastoissa, kouluissa kuin kirjakaupoissa. Yhteiskunnallisten muutosten myötä hiljaisuus päättyi 1970-luvulla ja kirjallisuuteen syntyi virallisesti uusi laji, homo- ja lesbokirjallisuus (Kekki 2006, 85–87). Valtagenreksi uuteen kirjallisuudenlajiin muodostui niin sanottu ulostulokirjallisuus eli homoseksuaalinen kehitysromaani (em. 2006, 88).

HLBTQI-aiheisessa nuortenkirjallisuudessa ulostulokirjallisuus on muodostunut valtagenreksi vasta myöhemmin, 1990-luvun lopussa ja etenkin sen jälkeen. Kekin mukaan ulostulokirjallisuudessa on keskeistä seurata päähenkilön heräämistä omaan seksuaalisuuteensa, joka poikkeaa vallalla olevista normeista. Itsensä hyväksyminen ja onnellisen rakkaussuhteen löytäminen liittyvät myös olennaisesti kehitysromaneihin. Ulostulokirjallisuudessa halutaan korostaa identiteettinsä kanssa kamppailevan henkilön myönteisiä kokemuksia ja pyrkiä voimaannuttamaan lukijaa, joka käy läpi samanlaisia asioita. (Kekki 2006, 89.)

3.1 Nuortenkirjallisuus identiteetin muokkaajana

Huhtala, Grönn, Loivamaa ja Laukka kirjoittavat, että nuortenkirjallisuudessa puidaan olennaisesti nuoren elämälle tärkeitä asioita, jotka herättävät nuorena ihmetystä ja kysymyksiä ja joihin nuori lukija pystyy samaistumaan. Seksuaalisuus ja kypsyminen sukupuoliseen kanssakäymiseen ovat nuortenkirjallisuudessa käytetyimpiä aiheita, mutta tapa, jolla niistä kirjoitetaan, on ollut hyvin sidoksissa kuhunkin vuosikymmeneen ja ajankuvaan. 1980-luvulla suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa tapahtui selkeää vapautumista, kun seksuaalisuutta ja valtavirrasta poikkeavia parisuhteita ja henkilöitä uskallettiin alkaa kuvaamaan totuttua vapaammin. Nuortenkirjallisuus on silti viime vuosiin asti pysynyt aikuisten kaunokirjallisuutta konservatiivisempänä: kirjoissa pyritään tarjoamaan nuorelle ohjenuoria elämään ja nuoruuden tiellä eteen sattuviin tilanteisiin. Sukupuoliset kanssakäymiset nuorten kesken kuvataan monesti parisuhteen suurena täyttymyksenä, eikä irtosuhteisiin tai -seksiin kannusteta. (Huhtala et al. 2003, 290.)

Lukemisen ja kirjallisuuden merkitys minäkuvan rakentumiselle on suuri etenkin tytöille, jotka

lukevat poikia enemmän ja etenkin ihmissuhteita käsitteleviä kirjoja (Mustonen, Rönkä & Uotinen 1992, 237). Lukemisen avulla nuori pystyy löytämään samaistumisen kohteita ja saa apua mielessään pyöriiviin kysymyksiin. Mustonen et al. esittävät, että nuoren fyysinen kehitys ja yksilön taipumukset ja ominaispiirteet vaikuttavat siihen, millaiseksi lukumaku muodostuu. Mitä enemmän nuorella on vaikeita asioita kasvuvaiheessa, sitä enemmän hän etsii vastauksia kysymyksiinsä kirjallisuudesta ja lehdistä. (em. 1992, 239.)

Sateenkaarinuorelle kirjallisuus voi toimia itsetietoisuuden lisääjänä ja auttaa identiteetin hyväksymisessä tai ainakin nopeuttaa prosessia. HLBTQI-aiheinen kirjalöytö kirjastosta tai kirjakaupasta voi muodostaa käänteentekevän hetken sateenkaarinuoren elämässä. Monet sateenkaarinuoret kärsivät tietynlaisesta eristäytyneisyyden tunteesta ja kokevat olevansa erilaisia kuin muut. HLBTQI-aiheisista nuortenkirjoista sateenkaarinuori pystyy löytämään samanlaisia kokemuksia kuin on itse kokenut. Lukeminen voi myös edesauttaa omien tunteiden ja identiteetin tunnistamista: kirjallisuus tekee näkyväksi sen, mikä on muuten nuoren ympäristössä piilossa. (Rothbauer 2007, 105.)

3.2 Ensimmäisistä kuvauksista kohti asenteiden muutosta

Varhaisin kuvaus homoseksuaalisuudesta suomalaisista nuorille suunnatuista kirjoista löytyy Maritta Flyktin kirjasta *Ompo*, joka ilmestyi vuonna 1972. Kirjassa parikymppinen Henrietta joutuu tekemään abortin poikaystävänsä painostuksen takia. Suruunsa Henrietta saa lohtua vanhemmalta naiselta, jonka kanssa hän päätyy lopulta sänkyyn. Kokemus järkyttää Henrietan maailmaa ja hän selittääkin tapahtuman itselleen "humalaisena hairahduksena".

1980-luvulla homoseksuaalisuutta alettiin vähitellen käsitellä yleisemmin (Heikkilä-Halttunen 2003, 70). Aiheesta kirjoittivat Anu Jaantila kirjassa *Kuka tuntee Maijan*, Hellevi Salminen kirjassa *Kymmenen pistettä neitsyydestä*, Annukka Järvi kirjassa *Puut ja lyhdyt kukkivat* sekä Sirpa Puskala kirjassa *Tarjolla tosi rooli*. Kaikissa näissä teoksissa seksin suhteen kokematon nuori nainen rakastuu mieheen, joka myöhemmin paljastuu homoseksuaaliksi. Paljastus aiheuttaa sen, että päähenkilö joutuu pohtimaan omaa suvaitsevaisuuttaan ja moraaliaan ja pettyy raskaasti. (Heikkilä-Halttunen 2003, 74.)

1990- ja 2000-luvut

1990-luvulla aiheesta kirjoitettiin enemmän, mutta varsinaisesti homoseksuaalisuus teemana vakiintui nuortenkirjallisuuteen vasta 2000-luvulla. Vielä 1990-luvun nuortenkirjoissa homoseksuaalisuus tuotiin esille lähes aina häpeällisenä tai huvittavana asiana, jota kirjan henkilön piti salailla. Kirjan henkilön ”normaalista” poikkeava seksuaalinen suuntautuminen kuvattiin niin, että lukijan samaistumiskokemus jäi etäiseksi ja ikäväksi. (Huhtala ym. 2003, 292.)

Henna-Riikka Romu kohahdutti suomalaisen nuortenkirjallisuuden kenttää vuonna 1996 ilmestyneellä teoksellaan *Elämänviiva*, jossa esitellään ensimmäistä kertaa homoseksuaali päähenkilö, Ilkka. Ilkka on rakastunut parhaaseen ystävänsä Janneen, eikä uskalla kertoa tunteistaan kenellekään, sillä hän pelkää tulewansa hylätyksi. Oman identiteetin salailu ja valheessa eläminen vaikuttavat Ilkan elämään negatiivisesti, eikä hän tunne olevansa onnellinen seksuaalisuutensa vuoksi. Ilkan tarina on hyvin tavallinen, sillä asetelma on tyyppillinen HLBTQI-aiheisessa nuortenkirjallisuudessa.

Asenteiden muutos positiivisempaan ja avoimempaan suuntaan yhteiskunnassa näkyi myös nuortenkirjallisuudessa 2000-luvulle tultaessa. Selkein suunnanmuuttaja suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa oli Salla Simukka vuonna 2002 ilmestyneellä esikoisteoksellaan *Kun enkelit katsovat muualle*, jossa kuvataan yläasteella olevan Kirsikan homoseksuaalisuutta ja rakkaussuhdetta toiseen tyttöön arkiseen sävyyn ensimmäistä kertaa. Kirjassa kuvataan myös ensimmäistä kertaa vanhemman, tässä tapauksessa äidin hyväksyvää ja luontevaa suhtautumista lapsensa homoseksuaalisuuteen. (Heikkilä-Halttunen 2003, 87–88.) Kirsikka kamppailee kaikkien niiden kysymysten äärellä, joita lähes jokainen seksuaalivähemmistöön kuuluva nuori joutuu käymään läpi: mitä tapahtuu, jos paljastaa tunteensa samaa sukupuolta olevalle ihastukselleen ja miten perhe ja muut kaverit reagoivat, jos seksuaalinen suuntautuminen ja mahdollinen suhde paljastuvat? Kirjan jatko-osa *Minuuttivalssi* jatkaa Kirsikan ja Susannan tarinaa, kun tytöt ovat muuttaneet yhdessä Turkuun opiskelemaan.

Simukan kirjat eroavat edeltäjistään huomattavasti: kahden tytön suhde kuvataan lukijalle niin kuin kaikki muutkin nuorten väliset parisuhteet. Kirjan kerronta jättää häpeän ja erottelun ”normaaleihin” ja ”niihin muihin” kokonaan pois. Homoseksuaalisuus ei näytele kirjoissa pääosaa, eikä lukijalle tule sellainen olo, että kirjoilla haluttaisiin hakea kohuotsikoita tai kuvata jotain todella erilaista ja poikkeavaa.

2010-luku

2010-luvulla HLBTQI-aiheisia kirjoja on alkanut ilmestyä Suomessa aikaisempaa enemmän ja aiheen käsittely on selvästi monipuolistunut. Vilja-Tuulia Huotarinen voitti päiväkirjaromaanillaan *Valoa valoa valoa* Finlandia Junior -palkinnon. Teos herätti paljon keskustelua, sillä kirjassa kuvataan kahden 14-vuotiaan tytön seksuaalisia kokeiluja varsin avoimesti, jopa radikaalisti. Hellevi Salmisen vuonna 2013 ilmestynyt *Hello I Love You* on samalla kaunis rakkaustarina ja kolmiodraama kahden toisiinsa rakastuneen pojan ja yhden tytön kesken. Kirjassa käsitellään myös päähenkilö Luukaksen vanhoillisen isän tuomitsevaa suhtautumista poikansa homoseksuaalisuuteen.

Vanhempien reaktioita lapsensa seksuaalisen suuntautumisen paljastumiseen kuvataan myös esimerkiksi Uma Karman vuonna 2009 ilmestyneessä omakustannekirjassa *Kaiken se kestää*, josta on muodostunut jo jonkinasteinen kulttikirja HLBTQI-aiheisten nuortenkirjojen joukossa. Kirjassa seurataan kahden pojan, Luukaksen ja Tuukan rakkaustarinaa lukiovuosien ajan. Pojat ovat kuin toistensa vastakohdat ja tulevat täysin erilaisista perheistä. Luukas on lupaava urheilijanuori, jonka vanhemmat ovat hyvin konservatiivisia ja vaativat pojalta menestystä niin koulussa kuin urheilussa. Tuukka liikkuu skeittaripiireissä eikä ota paineita juuri mistään. Erilaiset taustat ja etenkin Luukaksen vanhoillinen perhe aiheuttavat seurustelulle hankaluuksia. Pari joutuu piilottelemaan suhdettaan kaikilta ja käsittelemään asioita, jotka ovat suurimmalle osalle lukioikäisistä täysin vieraita. Kirja kuvaa realistisesti sitä, millaisen matkan sateenkaarinuori joutuu kulkemaan vanhempien, kouluympäristön ja oman itsensä kanssa.

Henrik Wileniuksen *Saranapuolelta* ja Reija Kaskiahon *Nikottelua* pureutuvat ristiriitoihin, joita koulukaverit ja ympäristö aiheuttavat homoseksuaalille nuorelle. Molemmissa kirjoissa päähenkilö on itse suurimman osan ajasta sinut itsensä ja seksuaalisuutensa kanssa, mutta koulukavereilla ja perheellä on ongelmia asian kanssa. Muiden ihmisten ennakkoluulot ja ikävät kommentit saavat aikaan sen, että myös päähenkilö alkaa kyseenalaistaa omaa identiteettiään ja toivoo olevansa samanlainen kuin muut.

3.3 HLBTQI-aiheet monipuolistuvat

Fantasiakirjallisuus

Fantasiakirjallisuudessa seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöhahmot ja sukupuolirooleilla leikittely ovat yleistyneet 2000-luvulla. Kotimaisissa nuorten fantasiaromaaneissa homoseksuaalisia teemoja esiintyy esimerkiksi Taru Väyrysen kirjassa *Tulisydän*, Anu Holopaisen kirjassa *Varjoja* ja Siiri Enorannan kirjassa *Nokkosvallankumous*. Myös Salla Simukan fantasiaromaaneissa esitellään useita seksuaalivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä.

Käännetty nuortenkirjallisuus

Ulkomaalaista HLBTQI-nuortenkirjallisuutta on suomennettu vähän. Francesca Lia Blockin romaani *Rakkaus on vaarallinen enkeli* yhdistelee rakkautta ja fantasiaa. Tapahtumat sijoittuvat kuvitteelliseen maailmaan, jossa seikkailee punk-hippikoulu-tyttö ja tämän paras ystävä, homoseksuaali poika Dirk.

Herbie Brennanin fantasiasarjan ensimmäisessä osassa *Keijujen sota* käsitellään vanhempien avioeroa, kun päähenkilön äiti eroaa miehestään toisen naisen takia. Kiitetyssä Wolfgang Herndorfin kirjoittamassa *Ladaromaanissa* kaksi poikaa tekee road tripin ohella matkan omaan identiteettiin ja itsensä hyväksymiseen.

Vanhempaa homoseksuaalista kehitysromaanin edustaa Hanif Kureishin *Esikaupunkien Buddha*, joka ilmestyi jo vuonna 1996. Uusin suomennettu HLBTQI-aiheinen romaani on ruotsalaisen Jessica Schiefauerin *Pojat*, jossa kuvataan kolmen 14-vuotiaan tytön kasvukipuja ja rikotaan sukupuolirooleja ennakkoluulottomasti. Kirja on palkittu Ruotsissa parhaan lasten- ja nuortenkirjan palkinnolla ja saanut kehuja siitä, että se ravistelee nuortenkirjallisuuden perinteitä.

Sukupuolivähemmistöt nuortenkirjallisuudessa

Homoseksuaalisuus aiheena on ottanut tukevan sijan nuortenkirjallisuudessa, mutta sukupuolivähemmistöjä ja transseksuaaleja koskevat kuvaukset ovat edelleenkin marginaalisessa asemassa. Suomalaisen nuortenkirjallisuuden edelläkävijänä tunnettu Tuija Lehtinen toi vuonna 2000 ilmestyneessä kirjassaan *Poika nimeltä lines* esille transseksuaalisuuden. Lukioikäisen

päähenkilöpojan setä uskaltaa viimein aikuisiällä olla oma itsensä ja tämä tunnetaan pienessä maalaiskylässä Johannana. Vaikka setä on kirjassa vain sivuosassa, Lehtinen toi kuitenkin teeman esille tabuista huolimatta. Transsukupuolisuutta sivutaan Jukka Parkkisen myöskin vuonna 2000 ilmestyneessä kirjassa *Onnenpoika ja pelienkeli*, jossa päähenkilön paras ystävä paljastaa vähitellen todellisen minänsä: kaikkien tuntema poika onkin ennen ollut biologisesti tyttö.

Ainoa varsinaisesti transsukupuolisuudesta ja sukupuolenkorjauksesta kertova suomalainen nuortenromaani on vuonna 2013 ilmestynyt Marja Björkin *Poika*. Kirja pohjautuu kirjailijan oman pojan kokemuksiin ja herätti ilmestyessään paljon keskustelua. Kirja kertoo teini-ikäisen Marionin eli Maken rankan tarinan jatkuvasta kamppailusta oman sukupuolisen identiteetin, perheen, ihmissuhteiden, päihteiden käytön ja kouluongelmien keskellä.

Arvostettu nuortenkirjailija Siri Kolu tuo keväällä 2016 ilmestyvällä romaanillaan *Kesän jälkeen kaikki on toisin* transsukupuolisuuden rohkeasti jälleen esille. Romaanissa kerrotaan 18-vuotta täyttävän Petran eli Peetun kesästä ennen korjausleikkaukseen pääsyä.

3.4 Yhteenveto

Heikkilä-Halttunen (2003, 73) listaa artikkelissaan neljä stereotyyppistä tapaa, joilla homoseksuaalisuutta on kuvattu suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa: erehdyksen, häpeän, leimaamisen sekä aidon tunteen, empaattisuuden ja ilon kautta. Viimeisen vuosikymmenen aikana kolme ensimmäistä tapaa ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Yhteiskunnassa tapahtuneet askeleet kohti hyväksyvämpää ja ennakkoluulottomampaa ilmapiiriä näkyvät HLBTQI-nuortenkirjojen teemoissa. Tarinoiden aiheiksi ovat vakiintuneet päähenkilön kaapista ulostulo ja oman identiteetin hyväksyminen, läheisten suhtautuminen ja ensirakastuminen tai -ihastuminen samaa sukupuolta olevaan henkilöön.

Nykypäivän HLBTQI-kirjoista lukijalle välittyy viesti, että kaikki ovat arvokkaita juuri sellaisina kuin ovat. Sateenkaarinnuorten kipupisteitä kuvataan todenmukaisesti, mutta vaikeudet voitetaan lopulta. Heikkilä-Halttunen (2003, 82) toteaa, että parhaimmillaan homoseksuaalisuuden käsittely nuortenkirjoissa vahvistaa sateenkaarinnuoren seksuaalista identiteettiä, mutta antaa myös nuorelle heterolukijalle asianmukaista tietoa homoseksuaalisuudesta.

4 KIRJASTOJEN KIRJALLISUUSPALVELUT JA HLBTQI-KIRJALLISUUS

Tutkimuksen pohjalta pyrin esittämään konkreettisia vinkkejä siihen, miten kirjastot voisivat halutessaan parantaa HLBTQI-aineiston löydettävyyttä, etenkin nuortenkirjallisuuden osalta. Ulkomailta asiaa on jo tutkittu, esimerkiksi Toronton yliopiston informaatiotutkimuksen laitoksen professori Paulette Rothbauer (2007, 110) listaa artikkelissaan keinoja, joita kirjastot voivat hyödyntää HLBTQI-aineiston esilletuomisessa. Kirjallisuuslistat, parannellut hyllyjärjestelyt, ajanmukainen luettelointi ja asiasanoitus, HLBTQI-aiheisen kirjallisuuden asiantuntemus ja kierrätys eri kirjastoissa ja turvallisen ilmapiirin luominen ovat sellaisia keinoja, joilla HLBTQI-asiakkaita saadaan houkutelua kirjaston aktiivikäyttäjiksi. Kirjastojen tulisi tulla ”ulos kaapista” ja muodostaa HLBTQI-asiakkaille turvallinen tila ja kohtaamispaikka, jossa jokaisen on hyvä olla (Rothbauer 2007, 101–115).

Kulttuuria kaikille -palvelun tuottaman tutkimuksen mukaan HLBTQI-ihmiset kokevat kirjastojen olevan taide- ja kulttuurilaitoksista kaikkein edistyneimpiä avoimuuden ja moninaisuuden edistämisen suhteen (Lahtinen & Paqvalén 2014, viitattu 21.9.2015). Tutkimuksen mukaan parannettavaa löytyy kuitenkin etenkin aineiston monipuolisuudessa. Asiallisen HLBTQI-aineiston hankkiminen ja kokoelman ylläpitäminen ovat tärkeimpiä yksittäisiä asioita, mitä kirjasto voi HLBTQI-käyttäjryhmän eteen tehdä. Aineisto on kuitenkin täysin hyödytöntä, jos kukaan ei löydä sitä hyllyistä. (Cough & Greenblatt 1990, 109.)

Kirjaston henkilökunnan tehtävä on keksiä ne keinot, joilla HLBTQI-aineisto löytää tiensä asiakkaan käsiin. Kirjastoilla on monia erilaisia keinoja esitellä kirjallisuutta ja nostaa kokoelman eri osia esille. Yleinen kirjasto näyttäytyy paikkana, joka tarjoaa tietoa ja välineitä oman seksuaalisen suuntautumisen kohtaamiseen sekä tarjoaa turvallisen, anonyymien tilan. Anonyymiyys koetaan erityisen tärkeäksi ryhmälle, joka kohtaa herkästi syrjintää ja joutuu helposti ikään kuin suurennuslasin alle. (Rothbauer 2007, 105.) Asiakkaalle, joka on epävarma omasta seksuaalisuudestaan tai vielä ”kaapissa”, kirjaston tarjoama anonyymiyys on syy sille, miksi kirjastoon ylipäättään hakeudutaan.

4.1 Yleisten kirjastojen kirjallisuuspalvelut

Kirjastot tarjoavat asiakkailleen monipuolisesti erilaisia kirjallisuuspalveluita. Palveluiden

tarkoituksena on helpottaa lukemisen löytymistä kirjaston eri käyttäjäryhmiä ajatellen. Perustana näille palveluille luodaan kirjallisuuden sisällönkuvailulla. Sisällönkuvailulla tarkoitetaan kirjastoaineiston dokumentointia kahden eri metodin avulla: aineistoa luokitellaan ja indeksoidaan eli asiasanoitetaan kontrolloidun sanaston avulla (Tuomi 2011, 122). Ilman kattavaa ja systemaattista sisällönkuvailua kirjastoissa olisi mahdotonta hyödyntää kokoelman kaikkia ulottuvuuksia.

Hyllyluokitus

Suomen yleisissä kirjastoissa käytetään *Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmää* (YKL), joka pohjautuu yhdysvaltalaisen Melvil Deweyn 1800-luvulla kehittämään kymmenluokitusjärjestelmään. Kaunokirjallisuuden kohdalla yleinen kymmenluokitusjärjestelmä luokittelee kirjoja niiden muodon ja kielen mukaan, mutta jättää niiden sisällöt ulkopuolelle. Pelkän YKL-luokittelun mukaan kaunokirjallisuuden sisältöä ei pysty siis millään tavalla päättelemään. Yleisissä kirjastoissa avuksi on kehitetty genre- eli hyllyluokittelu, jossa kaunokirjallisuutta ryhmitellään omiksi erillisiksi kokonaisuuksiksi genrejä ja kirjojen sisältöjä apuna käyttäen (Tuomi 2011, 129).

Kaunokirjallisuuden hyllyluokitteluidean takana on lukuisten tutkimusten pohjalta saadut havainnot, joiden mukaan monet asiakkaat etsivät kaunokirjallisuutta hyllyjä ”selaamalla” (browsing). Selailu on yleisempää verrattuna siihen, että asiakkaat kääntyisivät kirjaston henkilökunnan puoleen. Tutkimusten mukaan hyllyluokittelun käyttöönotto kirjastoissa on lisännyt kaunokirjallisuuden lainausta ja lisännyt etenkin vanhemman kirjallisuuden menekkiä. (Suominen, Saarti, & Tuomi 2009, 278–279.)

Suomalaisissa yleisissä kirjastoissa käytetään YKL:n genreluokitusta, joka jakaa kaunokirjallisuuden neljääntoista lisäluokkaan (Kirjastot.fi 2015a, viitattu 9.9.2015). Yleisiä genreluokituksia kirjastoissa ovat esimerkiksi romantiikka-, jännitys-, scifi- ja eräkirjallisuus. Pienissä kirjastoissa voidaan hyllyluokituksen sijaan käyttää niin sanottuja ”genretarroja”, jotka liimataan kirjan pätyyn. Kirjat ovat tällöin omalla paikallaan aakkosjärjestyksessä, mutta tarra kiinnittää asiakkaan huomion ja auttaa häntä löytämään esimerkiksi jännityskirjallisuutta tavallisen kokoelman seasta. (Suominen, Saarti, & Tuomi 2009, 278–279.)

Erilleen luokitellut genrehylyt ovat tarpeellinen ja toimiva osa yleisiä kirjastoja, sillä genrekirjallisuudella on usein oma uskollinen lukijakuntansa ja genrekirjallisuus on kirjastosta riippumatta kysyttyä aineistoa. Hyllyryhmittely auttaa huomattavasti asiakkaan itsepalvelua, mutta toimii apuna myös kirjaston työntekijälle. Asiakaspalvelutilanteissa yleinen skenaario on sellainen, jossa asiakas tulee kysymään kaunokirjallisuutta tietystä aihepiiristä tai ”samantyyppistä, mitä juuri luin”. Tällöin genrehylyt helpottavat huomattavasti kaunokirjallisuuden rajaamista.

Asiasanoitus

Indeksointi eli asiasanoitus mahdollistaa kaunokirjallisten kokoelmien sisältöjen hallinnan. Hypén määrittelee asiasanoituksen niin, että sen tarkoituksena on ilmaista kaunokirjallisen teoksen keskeinen sisältö lyhyesti. Asiasanojen avulla niin kirjaston henkilökunta kuin asiakas voivat etsiä kokoelmatietokannasta kirjallisuutta esimerkiksi tietystä aiheesta. Kontrolloitu ja ajan tasalla oleva indeksointi on etenkin nykypäivänä tärkeää, sillä asiakkaat asioivat aina vain enenevässä määrin verkossa. Kun kirjaston henkilökunnan kirjallisuudentuntemusta ei päästä enää käyttämään yhtä paljon fyysisissä asiakaskohtaamisissa, tuntemus täytyy käyttää hyväksi erilaisin keinoin. (Hypén 2006, 49.)

Joissakin kirjastoissa asiasanoituksen lisäksi käytetään tiivistelmiä kaunokirjallisuuden kuvailun apuna. **Tiivistelmässä** kuvailaan kirjan juonta ja aihepiiriä muutamalla lauseella. Esimerkiksi OUTI-verkkokirjastossa asiakas pääsee tiivistelmään Kuvaus-linkistä.

4.2 Kirjallisuuden esittelyn keinot

Kirjastojen järjestämät kirjanäyttelyt, teemapäivät ja erilaisissa valtakunnallisissa kampanjoissa mukana olo (esim. Lukukeskuksen järjestämä vuosittainen Lukuviikko) muodostavat tärkeitä väyliä kirjallisuuden esittelemiselle, sillä monet asiakkaat kaipaavat jonkinäköistä seulontaa massiivisten kirjarivistöjen keskeltä (Hypén 2006, 42). Aktiivisella esittelytoiminnalla saadaan kirjallisuutta monipuolisesti esille ja asiakkaat tarttuvat helposti itselleen tuntemattomiin kirjoihin. Näyttelyiden ja esittelyhylyjen kautta on helppo avata ovia uusiin maailmoihin. HLBTQI-aiheista kirjallisuutta on esitelty kirjastoissa nimenomaan kirjanäyttelyiden avulla, etenkin Pride-viikkojen aikaan. Näyttelyillä on haluttu osoittaa tukea oman kaupungin tai kunnan Pride-tapahtumalle. Näyttelyitä on ollut esimerkiksi Rovaniemellä osana Arctic Pride -tapahtumaa ja Jyväskylässä vuonna 2011 nimellä ”Sateenkaarikansan tarinoita” (Sateenkaariyhdistys ry 2015b, viitattu 26.8.2015).

Myös kirjaston asiakkailla on mahdollisuus vaikuttaa toisiin kirjaston käyttäjiin ja näiden lukutottumuksiin. Palautushyllyt ja -kärryt toimivat oivallisena väylänä siihen, millainen kirjallisuus kiinnostaa muita kirjaston käyttäjiä. Joissakin kirjastoissa asiakkailla on mahdollisuus suositella kirjoja itse jättämällä lappu mielenkiintoisen kirjan väliin tai suosituslaatikkoon, josta toiset käyttäjät voivat niitä halutessaan ottaa (Hypén 2006, 42–43).

Kirjavinkkaus

Kirjavinkkaus on yksi merkittävimmistä yksittäisistä kirjallisuuden esittelyyn liittyvistä työmuodoista, jota kirjastoissa on alettu yhä enenevässä määrin harjoittaa (Hypén. 2006, 43). Mäkelä (2003, 13) määrittelee kirjavinkkausta seuraavasti: "Kirjavinkkaus on ilosanoman levittämistä kirjasta. Kirjavinkkaus on olemista kirjan asialla. Kirjavinkkaus on elämysten poimimista kokoelmasta."

Kirjavinkkauksen tarkoituksena on tukea ja edistää lukuharrastusta sekä innostaa lukemaan erilaista kirjallisuutta (Mäkelä 2003, 13–14). Kirjavinkkaaminen ei ole kirjoista esitelmöimistä, vaan niistä kertomista. Kirjavinkkarin päämääränä on kertoa kirjasta niin elävästi, että kuulijan on pakko saada lukea kirja myös itse.

Kirjavinkkausta voi tehdä missä vain ja mille kohderyhmälle tahansa, mutta vahvimmin se on osana lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Päiväkoteihin ja kouluihin kirjavinkkarin on luontevaa mennä, sillä kirjastojen ja koulujen yhteistyö on tiivistä. Aikuisille suunnattua kirjavinkkausta tehdään huomattavasti vähemmän. Poikkeuksiakin löytyy, sillä esimerkiksi Rovaniemen kaupunginkirjasto-Lapin maakuntakirjastossa tehdään yhteistyötä Rovaniemen seurakunnan ylläpitämän Helmikammarin kanssa, joka toimii kohtauspaikkana ikäihmisille. Kirjaston työntekijät järjestävät tietyn väliajoin kirjallisuuspiirin Helmikammarin tiloissa, jossa vinkataan kirjoja tietystä aiheesta ja keskustellaan niistä. Luku- ja kirjallisuuspiirit toimivat myös hyvinä väylinä kirjavinkkaukselle, vaikka niissä keskitytäänkin johonkin yksittäiseen kirjaan tai aiheeseen.

Vähäistä aikuisille suunnattua kirjavinkkausta perustellaan usein sillä, etteivät resurssit riitä, henkilökuntaa ei ole koulutettu kirjavinkkaukseen tai sopivia tilaisuuksia ei ole tarpeeksi. Kirjavinkkaus ei kuitenkaan kaikessa yksinkertaisuudessaan vaadi muuta kuin vilpittöntä ja palavaa halua olla kirjan ja lukemisen asialla (Mäkelä 2003, 19). Kirjavinkkauksen avulla pystytään poimimaan vinkkejä ja nostamaan esille aarteita, jotka muuten hukkuvat aakkostettujen hyllyrivistöjen sekaan.

Kirjavinkkarin ei tarvitse odottaa, että joku tietty aikuisryhmä tai yhdistys tulee kirjastoon, vaan vinkkari voi itse hakeutua vinkattavien luokse. Aikuisille voi vinkata yhtä erilaisissa tilanteissa kuin lapsille: tärkeintä on vain itse aktiivisesti toimia kirjan asialla. Kirjasto voi hankkia itse kumppaneita nykyajan trendin mukaan, jossa käyttäjät otetaan mukaan palvelujen suunnitteluun. Esimerkiksi Päivi Almgrenin ja Päivi Jokitalon *Kirjasto 2011* -teos tarjoaa vinkkejä siihen, miten kirjasto voi parantaa kohderyhmille avautumista ja eri palvelumuotoja.

4.3 Kirjastot verkossa

Verkkokirjastot ja erilaiset verkkoympäristöt ovat nykypäivänä tärkeä osa kirjaston toimintaa ja avaavat uusia mahdollisuuksia kirjallisuuden esittelylle. Verkkoon on viety sekä valtakunnallisella että maakunnallisella tasolla hakemistoja ja sivustoja, joita on ennen ylläpidetty manuaalisesti. Esimerkiksi Lapin verkkokirjasto tarjoaa monipuolisesti lukuvinkkejä kaunokirjallisuudesta ja tietokirjallisuudesta *Lue Katso Kuuntele* -osiossa, sekä tarjoaa lapsille, nuorille ja Lappi- ja saamelaisaiheista kiinnostuneille omat sivunsa (Lapin verkkokirjasto 2015, viitattu 10.8.2015). Valtakunnallisella tasolla ylläpidetään monia erilaisia kirjallisuuspalveluja, joihin käyttäjällä on mahdollisuus luoda myös itse sisältöä.

Kirjasampo on kirjallisuuden verkkopalvelu, jota ylläpitää Kirjastot.fi-sivusto. Kirjasammon tarjonta on laajaa: sieltä löytää kirjastoammattilaisten kokoamaa tietoa kirjailijoista ja kirjallisuuden genreistä, sekä pääsee selailemaan kirjallisuusblogeja ja löytää muiden käyttäjien luomia kirjahyllyjä ja kirjavinkkilistoja (Kirjastot.fi 2015b, viitattu 14.8.2015). Kirjasampo tarjoaa myös yhdenlaista kirjavinkkausta: joidenkin kirjojen sivulla on *Katso myös* -ruutu, joka tarjoaa automaattisesti tuotettuja kirjavinkkejä hakusanoihin perustuen.

Kirjasammosta löytyy kirjallisuuslistoja HLBTQI-aiheisista kirjoista ja kirjoja pystyy hakemaan esimerkiksi hakusanalla "homoseksuaalisuus" (Kirjastot.fi 2015c, viitattu 14.8.2015). Kirjasammosta löytyy linkki nuortenkirjallisuussivusto Sivupiiriin ja Okariinon, joka on suunnattu lapsille. Okariino esittelee kirjastojen tarjoamia sisältöjä, kuten kirjoja ja musiikkia interaktiivisesti (Kirjastot.fi 2015d, viitattu 14.8.2015).

Kirjastokaista on "kirjastojen nettiv ja -radio", joka tarjoaa videoita ja radio-ohjelmia kirjoista, kirjallisuudesta, kirjailijoista sekä kirjastoista ja niiden palveluista. Kirjastokaista toimii myös koulutuskanavana. Ohjelmilla pyritään edistämään lukemista ja nostamaan esille ajankohtaisia

kirjallisuuteen ja kirjastoihin liittyviä teemoja. (Kirjastot.fi 2015e, viitattu 24.9.2015.)

4.4 Sateenkaarihyllyt Suomessa

Sateenkaarihyllly on kirjaston erikoiskokoelma, jonka aineisto käsittelee HLBTQI-aiheita. Erikoiskokoelmia ja -ryhmiä on jo pitkään nostettu kirjastoissa esille. Esimerkiksi maakuntakirjastoissa on omat erikoiskokoelmansa maakuntaa käsittelevälle aineistolle: Lapin verkkokirjaston *Lappi ja saamelaiset* -sivusto esittelee Lappia, saamelaisia ja pohjoisuutta käsitteleviä tietokantoja, kirjallisuutta ja tarjoaa kirjastoammattilaisten laatimia kirjallisuuslistoja. Jo vuonna 1990 ilmestyneessä amerikkalaisessa tutkimuksessa kirjoitettiin, että seksuaalivähemmistöt muodostavat todellisen käyttäjäryhmän jokaisen kirjaston asiakaskunnassa. He ansaitsevat samanlaista palvelua ja kunnioitusta kuin muutkin ryhmät joihin kiinnitetään erityishuomiota. Harvoin tällaista positiivista erityishuomiota kuitenkaan saavutetaan. (Cough & Greenblatt 1990, [12].)

KUVA 1. Raision kaupunginkirjaston sateenkaarihyllly
© Juha Kaunisto, Raision kaupunginkirjasto

Sateenkaarihylllyn voi ajatella 2010-luvun uudeksi genreluokaksi, joka on syntynyt kirjaston omien tarpeiden ja resurssien pohjalta. Mikään aivan uusi keksintö sateenkaarihyllly kokoelmanostoinen siis ei ole, mutta viesti kirjaston käyttäjäkunnalle on selkeä: kirjasto on kaikkia varten (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015). Maailmalla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen aineistoja on nostettu esille omiksi kokonaisuuksiksi jo vuosia ja esimerkiksi Ruotsissa ja Iso-Britanniassa kirjastoseuroilla on omat työryhmänsä HLBT-asioille (Jokitalo 2014, viitattu 28.5.2015). Rothbauer tuo artikkelissaan (2007, 104) esille, että monissa ulkomaalaisissa tutkimuksissa todetaan yleisen kirjaston olevan yksi tärkeimmistä informaation lähteistä HLBTQI-väestölle. Erillinen HLBTQI-kokoelma toimii siis

apukeinona oikean ja relevantin tiedon löytymiseen.

Sateenkaarihyllyn on koottu aikuisten ja nuorten kaunokirjallisuutta, tietokirjallisuutta, sarjakuvia, elokuvia sekä lastenkirjoja. Erikoiskokoelman kirjat eivät ole uusittavissa tai varattavissa, mutta niistä löytyvät tuplakappaleet peruskokoelmasta omilta hyllyluokituksen mukaisilta paikoiltaan. Hyllyyn kuuluvat olennaisesti myös HLBTQI-järjestöjen esitteet, joista saa tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemasta Suomessa. Sateenkaarihyllyn ympärillä järjestetään myös teemaan sopivia luentoja ja muita tapahtumia. (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015.)

Suomessa sateenkaarihylljä on tällä hetkellä neljässä eri kirjastossa: Helsingissä Kallion lähikirjastossa ja Vallilan lähikirjastossa, Raision kunnankirjastossa sekä Turussa Runosmäen lähikirjastossa (Facebook 2015, viitattu 28.5.2015). Ensimmäinen sateenkaarihyllly otettiin käyttöön Kallion kirjastossa tammikuussa 2015 (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015). Turussa sateenkaarihyllly otettiin käyttöön helmikuussa 2015, Raisiossa toukokuussa 2015 ja Vallilassa kesäkuussa 2015 (Facebook 2015, viitattu 2.6.2015). Kallion kirjaston sateenkaarihyllly on toiminut innoittajana ja tienviittoittajana muiden kirjastojen sateenkaarihylllyille ja siitä on otettu mallia. Kallion kirjaston Sateenkaarihyllyn ideoija Anki Mölläri ja kirjastonhoitaja Janne Palander ovat koonneet Kirjastot.fi-sivustolle infopakettin hyllyn perustamisesta ja tarkoituksesta (Kirjastot.fi 2015f, viitattu 29.8.2015).

KUVA 2. Kallion kirjaston sateenkaarihyllly
© Petra Kouva

Kirjastonhoitaja Laura Verronen Kallion kirjastosta kertoo Sateenkaarihyllyn perustamisesta seuraavaa:

Kallion kirjaston Sateenkaarihyllly lähti Anki Mölläriin aloitteesta ja yleisestikin Sateenkaarihyllyn taustalla oleva arvomaailma sopii hyvin Kallion kirjaston henkeen. Anki tutustui edellisessä IFLAssa Sateenkaarihylllyihin ja keskustelu Kallion omasta hyllystä oli käynnissä koko syksyn 2014. Sitten loppuvuodesta päätimme, että nyt pistetään töpinäksi ja poimimme omasta kokoelmasta aiheeseen sopivaa aineistoa. Päätimme, että hylly perustetaan sillä aineistolla mitä jo sillä hetkellä löytyy ja kokoelmaa täydennetään mahdollisuuksien mukaan. Tammikuun alkuviiikoilla sitten lanseerasimme Sateenkaarihyllyn. Kokonaistyömäärää on vaikea laskea, sitä tehtiin muutaman viikon

aikana muun työn ohessa. Ja prosessi oli pitkä, sillä hyllyn perustamisesta keskusteltiin melko paljon sekä esimiesten kanssa että työyhteisössä. Meillä kolme henkilöä osallistui aktiivisesti hyllyn kokoamiseen: Anki Mölläri, Janne Palander ja minä. Eniten aikaa meni aineiston etsimiseen - HGBT-kirjallisuus on heikosti luetteloitua ja asiasanahaut voivat tuottaa myös kummaa materiaalia, kuten uskonnollista eheytykskirjallisuutta. (Verronen 14.8.2015, sähköpostiviesti.)

Kooltaan sateenkaarihyllyt vaihtelevat kirjastosta ja resursseista riippuen. Kokoelmia on kartutettu yhdessä asiakkaiden kanssa, joilta on saatu lahjoituksia ja hankintaehdotuksia. Kallion sateenkaarihyllyn kuuluu yhteensä 345 nidettä (Verronen 14.8.2015, sähköpostiviesti), Vallilan sateenkaarihyllyn 90 nidettä (Honkala 8.6.2015, sähköpostiviesti), Raision sateenkaarihyllyn 140 nidettä (Kiviniemi 2.6.2015, sähköpostiviesti) ja Turun Runosmäen sateenkaarihyllyn 150–200 nidettä (Soininen 17.8.2015, sähköpostiviesti). Hyllissä niteiden selkämkyksiin on lisätty sateenkaarilippu. Kallion ja Vallilan kirjastojen sateenkaarihylljen aineiston signumiin eli tietyn teoksen paikkamerkkiin on lisätty sana ”sateenkaarihyllly”. Signum toimii hakusanana HelMet.fi-sivustolla koko sateenkaarihyllyn aineistolle.

Sateenkaarihyllyn tärkeimpiä tavoitteita on parantaa HLBTQI-aineiston löydettävyyttä ja vahvistaa kirjaston roolia kaikille avoimena kulttuurilaitoksena (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015). Monille asiakkaille kynnys kysyä kirjaston henkilökunnalta HLBTQI-aiheisesta aineistosta on todella suuri, eikä oikeita kirjoja välttämättä osata omin avuin etsiä (Jokitalo 2014, viitattu 28.5.2015). Sateenkaarihyllly mahdollistaa sen, että muutkin kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset saavat tietoa ja ymmärrystä aiheesta ja innostuvat lukemaan erilaisia kirjoja. Hyllly ”välittää tietoa ja tarinoita erilaisuudesta, tarjoaa samaistumisen kohteita ja mahdollisuuden ymmärtää.” (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015.) Sateenkaarikirjaston sivulla korostetaan sateenkaariperheistä kertovien kirjojen merkitystä, sillä tutkimusten mukaan syrjivät asenteet tarttuvat jo hyvin pieniin lapsiin ja siksi kirjat toimivat hyvänä väylänä silloin, kun halutaan kertoa lapsille monimuotoisuudesta (HelMet 2015, viitattu 14.8.2015). Sateenkaarinuoret ja omaa seksuaalista suuntautumistaan pohtivat henkilöt koetaan myös tärkeäksi kohderyhmäksi.

Kallion kirjaston kirjastonjohtaja Kirsti Tuomisen mielestä sateenkaari toiminnan kuuluisi olla osa jokaisen kirjaston arkea, sillä yleisen kirjaston tehtävänä on toimia tasa-arvon puolustajana yhteiskunnassa (HelMet 2015, viitattu 28.5.2015). Raision kaupunginkirjaston aikuistenosaston osastojohtaja Eeva Kiviniemi on samoilla linjoilla Tuomisen kanssa. Kiviniemi kertoo (2.6.2015, sähköpostiviesti), että sateenkaarihyllyn avulla Raision kirjasto vastustaa seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöjen syrjintää ja pyrkii vähentämään fobioita heitä kohtaan positiivisella ja kiihottomalla tavalla. Kiviniemen mielestä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tukevia viestejä tarvitaan yhteiskunnassamme yhä, vaikka asenteet ovatkin muuttuneet parempaan suuntaan.

Kallion kirjaston sateenkaarihyllyn kohdalla positiivisen palautteen suuri määrä ja kirjojen lisääntyneet lainausluvut kertovat siitä, että hyllylle todellakin on tarvetta. Myös muut kirjastot ovat saaneet positiivisia viestejä hyllyn perustamisen jälkeen suullisesti, kirjallisesti tai sosiaalisessa mediassa, eli kirjaston omalla Facebook-sivulla tai Kallion kirjaston perustaman Sateenkaarihylly-sivun kautta.

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -KYSYMYKSET

Tutkimus on toteutettu laadullisella eli kvalitatiivisella menetelmällä teemahaastatteluiden kautta. Laadullisella tutkimuksella tutkitaan inhimillistä toimintaa ja yksittäisiä tapauksia. Laadullista tutkimusta käytetään silloin, kun tutkitaan ilmiötä, jota ei tunneta tai josta ei ole olemassa olevia teorioita. Sen avulla yritetään päästä lähelle tutkittavia ihmisiä ja heidän kokemuksiaan. Laadullisen tutkimuksen kautta pyritään kuvaamaan ilmiötä ja tavoittamaan tutkittavien näkemykset asiasta. (Kananen 2015, 70–71.) Tutkimusmenetelmä sopii opinnäytetyön aiheeseen, sillä laadullisen tutkimuksen kautta ei pyritä yleistykseen niin kuin määrällisellä tutkimuksella. Laadullinen tutkimus pitää sisällään tutkijan näkökulman ja sen avulla luodaan uusia teorioita ja hypoteeseja (Kananen 2014, 17).

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää lappilaisten sateenkaarinuorten kirjastonkäyttöä. Pääpaino tutkimuksessa on kunnan kirjaston merkityksessä, HLBTQI-aiheisessa nuortenkirjallisuudessa ja tiedonhaussa. Pyrin selvittämään sitä, millainen merkitys HLBTQI-aiheisilla kirjoilla on sateenkaarinuorelle, onko HLBTQI-aiheisia kirjoja tarpeeksi kirjaston kokoelmassa ja löytyvätkö ne kirjastosta. Selvitän myös sitä, mistä ja miten nuori saa tietoa seksuaali- ja sukupuoli-identiteetteihin liittyen.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

Kun omaa identiteettiä aletaan pohtia, hakeutuuko nuori silloin kirjastoon etsimään tietoa?

Vaikuttaako nuoren identiteetti lukutottumuksiin?

Löytyykö kirjaston hyllyistä HLBTQI-aiheisia kirjoja?

Uskaltaako nuori kysyä kirjaston henkilökunnalta apua oikeiden kirjojen löytymiseen?

Onko kirjaston kokoelmassa riittävästi HLBTQI-aiheisia kirjoja?

Ensimmäisellä kysymyksellä selvitetään kirjaston merkitystä silloin, kun oma seksuaalinen tai sukupuoli-identiteetti mietityttää ja aiheuttaa kysymyksiä nuoren elämässä. Toisella kysymyksellä haetaan vastausta pohdintaan, onko nuoren identiteetillä vaikutusta siihen, millaisia kirjoja hän lukee tai millaisesta kirjallisuudesta hän on kiinnostunut. Kolmannen ja neljännen kysymyksen avulla selvitetään sitä, miten nuoret löytävät HLBTQI-aiheisia kirjoja kirjastosta. Löytyvätkö kirjat helposti, itse vai kirjaston henkilökunnan opastuksella? Mikä on syynä, jos

kirjaston henkilökunnan puoleen ei käännyttä? Viidennellä kysymyksellä selvitetään sitä, onko HLBTQI-aiheisia kirjoja ylipäättään kirjaston kokoelmassa riittävästi.

Ennako-oletuksena on, että nuoren asuinpaikka vaikuttaa siihen, ettei vertaistukea välttämättä ole saatavilla muualta kuin Internetistä ja kirjoista. Lapissa asuminen ja muiden HLBTQI-ihmisten puuttuminen lähipiiristä voivat vaikuttaa siihen, että nuori hakeutuu kirjastoon ja lukemisen pariin tiedon äärelle. Homoseksuaalisuutta on alettu 2000-luvulla käsitellä nuortenkirjoissa enenevässä määrin ja monien kirjojen tarkoituksena on toimia apuna nuorelle, joka pohtii omaa seksuaalisuuttaan. Ongelma on se, miten nämä kirjat saadaan niitä tarvitsevan nuoren kätehen. Heteroseksistiset asenteet kirjaston henkilökunnan taholta tai asiakkaan oletus näistä asenteista voivat vaikuttaa siihen, miksi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön on hankala käännyttä kirjaston henkilökunnan puoleen tiedonhaussa (Cough & Greenblatt 1990, 109). Aihe on edelleenkin arka ja hankala monelle, etenkin vanhemmalle väestölle.

Aineiston kerääminen

Primäärisenä tiedonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Sekundäärisinä tiedonkeruumenetelminä käytettiin kirjoja, muita aikaisempia tutkimuksia ja verkkosivuja. Tutkimuksen primäärinen aineisto on kerätty haastatteleamalla kolmeatoista ympäri Lappia asuvaa sateenkaarinuorta syksyn 2015 aikana. Vastajat ovat käyttäneet yhteensä kahtatoista yleistä kirjastoa Lapin 24 yleisestä kirjastosta kahdeksassa Lapin kunnassa. Myös kaksi tieteellistä kirjastoa ja yksi kirjastoauto mainittiin. Menetelmänä haastattelut ovat joustavia ja sopivat siksi monenlaisiin eri tutkimustarkoituksiin. Haastatteluita käytetään tiedonhankintamenetelmänä usein silloin, kun tutkitaan jotain vähän kartoitettua aihetta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kirjastonkäyttöä ja tiedonhakutaitoja on Suomessa tutkittu niin vähän, että uusien tutkimusten tekemiselle on tarvetta.

Haastattelumenetelmäksi valikoitui sähköpostihaastattelu, joka on yksi laadullisen tutkimuksen aineistokeruumenetelmistä (Kananen 2015, 186). Menetelmänä sähköpostihaastattelu on yksi puolistrukturoidun haastattelumenetelmän eli teemahaastattelun muodoista. Teemahaastattelu perustuu Mertonin, Fiskin ja Kendallin kohdennettuun haastatteluun (*the focused interview*), joka on määritelty vuonna 1956. Teemahaastattelun ominaispiirteisiin kuuluu, että haastateltavat ovat kokeneet jonkin tietyn tilanteen, tässä tapauksessa kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin, ja haastattelun kysymykset kohdennetaan tiettyihin teemoihin ja

kysymysten aihepiirit ovat kaikille samat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48). Teemahaastattelu sopi haastattelumenetelmäksi aiheeni kannalta, sillä se tuo tutkittavien oman äänen kuuluviin ja ottaa huomioon ihmisten erilaiset tulkinnat asioista. Haastattelun avulla päästään pintaa syvemmälle ja saadaan henkilökohtaisempia vastauksia kuin kyselylomakkeella saataisiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 36).

Sähköpostihaastattelu ei ole varsinainen haastattelu, sillä siitä puuttuu kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus. Haastattelutilannetta pyritään jäljittelemään vuorovaikutteisella sähköpostiliikenteellä. (Kananen 2015, 156.) Sähköpostihaastattelu koostuu eri vaiheista, joita ovat valmistelu, avaus, haastattelu, istunnon lopetus, jatkotoimet ja lopuksi vielä kiitokset (Kananen 2015, 187). Prosessin alkuvaiheessa tutkija ottaa haastateltavaan yhteyttä ja luo haastattelulle pohjaa jollakin teemalla, eli avaa tällä tavalla keskustelun: itse otin haastateltaviin yhteyttä ensin Facebook-viestien kautta, sillä vastaukset sai sillä tavalla nopeammin. Aluksi kartoitin henkilön kiinnostusta aihetta kohtaan ja kyselin taustatietoja sekä kerroin tutkimuskysymyksistä.

Laadullisissa tutkimuksissa haastateltavia on keskimäärin viisitoista ja vähintään kymmenen (Hirsjärvi & Hurme, 58). Otin tämän optimaaliseksi tavoiteluvuksi, mutta realistinen tavoite oli löytää vähintään kymmenen haastateltavaa. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien määrä ei ole tärkein asia, vaan aineiston laatu. Kriteerinä käytetään yleensä saturaatiota eli kylläntymistä. Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että tutkimusaineistoa on riittävästi silloin, kun tulkinta ei enää muutu. (Kananen 2014, 95.)

Päätin jo ennen haastateltavien etsimistä suorittaa haastattelut sähköpostin välityksellä, sillä tällöin kynnys osallistumiselle oli mahdollisimman pieni. Myös käytännön asiat ajoivat tähän ratkaisuun: pitkät välimatkat Oulun ja Lapin kuntien välillä poissulkivat kasvokkain suoritettujen haastatteluiden mahdollisuuden. Sähköpostihaastattelun etuna oli se, että vastaaja pystyi miettimään ja vastaamaan kysymyksiin omaan tahtiinsa. Vastauksia ei myöskään tarvinnut alkaa litteroimaan, kun haastateltavat vastasivat kysymyksiin itse kirjoittamalla. Huono puoli sähköpostihaastattelussa oli se, että vuorovaikutustilanne jäi kokonaan puuttumaan eikä tarkentavia kysymyksiä pystynyt esittämään. Pyrin kuitenkin huomioimaan tämän kysymyksiä laatiessani: kiinnitin huomiota kysymysten asetteluun, kielellisiin seikkoihin ja sanojen järjestykseen. Tarkistutin kysymyksiä monilla eri henkilöillä ja muokkasin niitä palautteen pohjalta lopulliseen muotoonsa. Olin myös aktiivisesti yhteydessä haastateltaviin ja tein tarkentavia kysymyksiä, jos joku jäi epäselväksi.

Haastateltavia hain monen eri kanavan kautta. Ensimmäisenä otin yhteyttä Rovaniemen Setaan, joka toimii samalla myös opinnäytetyön tilaajana, sekä Meri-Lapin Setaan. Rovaniemen Seta välitti haastattelupyynnöni Facebook-sivullaan ja Meri-Lapin Setan Facebook-sivulle kirjoitin itse viestin. Lähetin myös Lapin kirjastoihin sähköpostilla mainoksen haastattelupyynnöstä. Viidestä kirjastosta vastattiin ja luvattiin laittaa mainos ilmoitustaululle esille. Näillä tavoilla haastateltavia ei kuitenkaan löytynyt toivotulla tavalla, mikä oli odotettavissa.

Lapin Setat ovat jäsenmäärältään pieniä ja Facebook-tykkääjiä molemmilla sivuilla on noin sata, joista suurin osa on aikuisia tai muualla kuin Lapissa asuvia. Facebookin päivittäinen julkaisumäärä taas on niin suuri, että yksittäiset päivitykset hukkuvat helposti kaiken muun alle, joten en odottanutkaan löytäväni haastateltavia sosiaalisen median kautta kovinkaan montaa. Virallisten kanavien jälkeen otin itse yhteyttä niihin henkilöihin, jotka tunsin entuudestaan ja joiden ajattelin olevan innokkaita osallistumaan tutkimukseen. Näiden henkilöiden kautta tavoitin lisää nuoria, jotka lupautuivat haastateltaviksi. Suurimman osan haastateltavista löysin siis omien kontaktien kautta.

Haastattelukysymykset (ks. liite 1) on laadittu tutkimuskysymysten pohjalta, jotka toimivat runkona koko prosessin ajan. Haastattelurunko koostuu teema-alueista, jotka määritellään ennen tutkimuksen aloittamista ja joiden pohjalta kysymykset laaditaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66). Tässä opinnäytetyössä teema-alueita ovat HLBTQI-aiheinen nuortenkirjallisuus, nuoren seksuaalinen tai sukupuolinen identiteetti, nuortenkirjallisuuden merkitys, kirjastot ja kirjastonkäyttö Lapissa ja tiedonhakutaidot liittyen HLBTQI-aiheisiin. Haastattelukysymykset koostuivat sekä avoimista että suljetuista kysymyksistä. Suljetuilla kysymyksillä kerätään faktatietoa ja niihin vastataan yleensä hyvin lyhyesti. Avoimilla kysymyksillä pyritään hankkimaan laajempaa tietoa ja ymmärrystä. Haastateltavalla tulee olla mahdollisuus vastata kysymyksiin omin sanoin ja oman tulkinnan kautta. (Kananen 2014, 79.)

Aineiston analyysi

Haastatteluaineisto käsitellään kysymyksittäin analyysin kautta synteisiin eli tulkintaan. Analysoinnin avulla aineistoa eritellään ja luokitellaan ja synteisissä pyritään luomaan kokonaiskuva tutkitusta aiheesta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143). Analyysissä koko haastatteluaineisto jaetaan ensin kokonaisuudesta osiin, eli tarkastellaan aineistoa kysymys kerrallaan. Kysymyksiin annetuista vastauksista pyritään löytämään yhteyksiä, joiden pohjalta

voidaan esittää varsinaisia tuloksia ja johtopäätöksiä. Synteesin tarkoituksena on muodostaa aineistosta tulkinta: miten ilmiö käsitetään ja ymmärretään.

Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan tulkita monella eri tavalla. Punaisena lankana tulkinnan taustalla kulkevat kuitenkin aina tutkimuskysymykset, joihin pyritään saamaan vastaukset aineistosta. Laadullista aineistoa voidaan Kanasen (2015, 176) mukaan tulkita neljän eri menetelmän kautta:

1. ilmiön tai ilmiön tekijöiden määrät
2. ilmiön esiintymisyhteydet
3. rakenteet, toimintamallit (=toiminnan logiikka)
4. hyvä ja tiheä kuvaus ilmiöstä.

Aineiston analysoinnissa käytin soveltaen Kanasen neljää menetelmää. Aloitin jaottelemaan haastattelukysymykset teemoihin, jotka vastasivat tutkimuskysymysten aihepiirejä. Teemojen pohjalta suunnittelin tutkimustulosten (ks. luku 5) alaluvut ja alaotsikot. Tutkimustuloksia esittelevän luvun rakenteen ollessa selvä aloin purkaa vastauksia niin, että poimin yksitellen jokaisen haastateltavan tekstistä vastauksen selvitettävään kysymykseen. Tallensin tiedon aina eri tiedostoon ja poimin samalla myös sopivan lainauksen, mikäli haastateltava oli antanut luvan siihen. Haastateltavia käsitellään anonyymisti ja heidät on jaoteltu haastattelujärjestyksessä (H1, H2, jne.). Muutamista kysymyksistä tein taulukot havainnollistamaan ymmärrettävyyttä (esim. taulukko 1: sateenkaarinuorten tiedonlähteet).

6 TULOKSET

6.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastateltavia oli yhteensä kolmetoista ja iältään he olivat 17–25-vuotiaita. Haastateltavien keski-ikä oli 19 vuotta. Vastaaajien sukupuolijakaumaa en lähde erittelemään, sillä mielestäni se ei ole tarpeellista tutkimuksen tulosten kannalta. En myöskään jaottele vastaajia seksuaalisen tai sukupuolisen suuntautumisen mukaan, enkä myöskään kysynyt sitä haastattelukysymyksissä. Se, miten haastateltava oman identiteettinsä näkee, kokee ja määrittää ei ole tutkimuksen kannalta tärkeää: riittää, kun henkilö kokee kuuluvansa sateenkaarinuorten joukkoon.

Lapin maakuntaan kuuluu 21 kuntaa. Lapissa on yhteensä 24 yleistä kirjastoa ja 13 kirjastoautoa. Haastateltavat olivat käyttäneet yhteensä kahtatoista Lapin yleistä kirjastoa ja lisäksi kahta tieteellistä kirjastoa kahdeksan eri kunnan alueella. Yksi vastaaja kertoi käyttäneensä kirjastoautoa. Etelä- ja Pohjois-Lappi olivat parhaiten edustettuina ja muutamat vastaajat olivat samoista kunnista. Osa vastaajista oli myös käyttänyt useamman kunnan kirjastoja.

6.2 Tiedonhaku

Identiteetti yleisesti

Ikä, jolloin haastateltavat alkoivat pohtia omaa normeista poikkeavaa seksuaalista tai sukupuolista suuntautumistaan, vaihteli jonkin verran. Yleisesti seksuaalisuuteen ja siihen liittyviin kysymyksiin herääminen alkaa murrosiässä. Tämä näkyi myös valtaosassa vastauksista.

Olin 13-vuotias, 8.luokalla yläasteella, murrosikä parhaimmillaan ja kyseenalaistin kaiken, mm. seksuaalisuuntautumiseni sekä sukupuoleni. (H1)

Pääasiassa omaa seksuaalista tai sukupuolista suuntautumista alettiin pohtia yläasteella eli noin 13–15 vuoden iässä. Tämän ilmoitti ajaksi kuusi haastatelluista eli noin puolet henkilöistä. Selvästi pienempi osa, kolme henkilöä kertoi miettineensä suuntautumistaan jo aikaisemmin ala-asteella, 8–12 vuoden ikäisenä. Näissä tapauksissa vastaajat kertoivat asian käyneen mielessä, mutta identiteetti sai selkeät puitteet vasta paljon myöhemmin teini-iässä.

Haastatelluista kolme kertoi alkaneensa pohtia seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuolisia kysymyksiä 18 vuotta täytettyään. Jos omaan identiteettiin herättiin myöhemmin tai asia hyväksyttiin vasta esimerkiksi täysi-ikäisyyden kynnyksellä tai sen ylittyä, syyt löytyivät poikkeuksetta ympäristön asenteista ja vallitsevasta negatiivisesta ilmapiiristä. Myös yleinen tiedon puute tai hankalasti saatava informaatio vaikuttivat siihen, miksi asiaa alettiin miettiä teini-iän jälkeen.

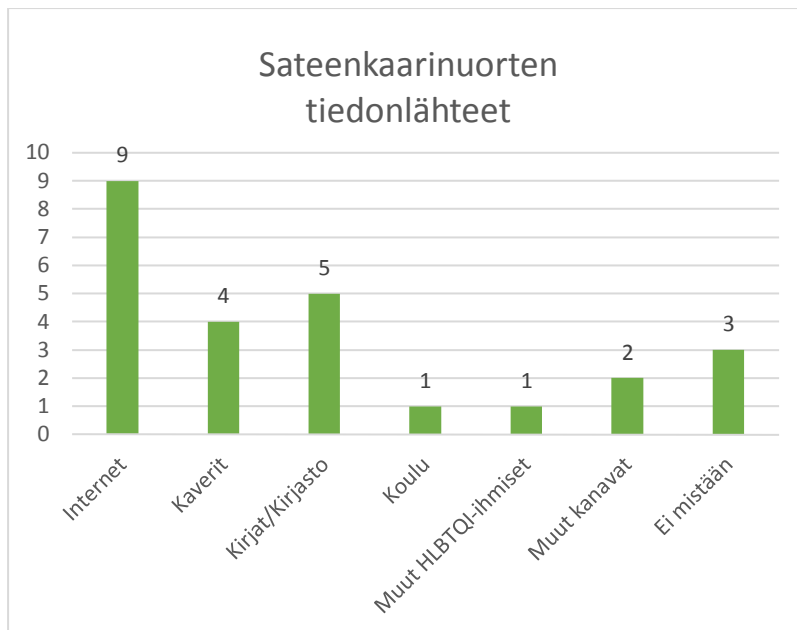
Yläasteella opetus oli heteronormatiivista ja terveystiedon tunnilla käsiteltiin seksuaalisia suuntautumisia lähinnä muutamilla oppitunneilla tai sivumainintoina. Muistan opetusvideon, jossa käsiteltiin erikseen hetero-, homo- ja biseksuaalisuutta. En muista, että videossa olisi mainittu mitään muista seksuaalisista suuntautumisista. -- Lukiossa homoseksuaalisuus oli myös paremmin esillä - sosiaalinen ympäristö oli hyväksyvämpi ja pareja alkoi näkymään enemmän kuin aiemmin. Yläasteen heteronormatiivinen muotti oli poissa. (H8)

Onhan tuota tullut pohdittua jo melko nuoresta, mutta pienellä paikkakunnalla sitä joko sopi joukkoon tai jäi porukan ulkopuolelle. Varsinaisesti sitten pohdin seksuaalista suuntautumista vasta kun muutin opiskelemaan kaupunkiin. (H9)

Olen ruvennut miettimään enemmän vasta myöhemmällä iällä, olisinkohan ollut jo 18, kun asia alkoi enemmän pohdituttamaan. Tosin jälkikäteen ajatellen se on voinut johtua tiedon puutteesta. (H7)

Tietoa omaan identiteettiin liittyen

Kun omaa identiteettiä alettiin ensimmäisiä kertoja pohtia, ylivoimaisesti eniten tietoa haettiin Internetistä tai kavereilta. Haastateltavista kaikki yhtä lukuun ottamatta mainitsivat ainakin toisen näistä pääasiallisiksi informaatiolähteekseen. Kolme vastaajaa ei hakenut informaatiota tietoisesti lainkaan, mutta heistä kaksi puhui asiasta kuitenkin kavereidensa kanssa.

TAULUKKO 1. Sateenkaarinuorten tiedonlähteet.

En varsinaisesti hakenut tietoa aiheesta oikein mistään, ehkä katsoin netistä, mutta suurimmalta osin puhuin ystävilleni. (H5)

Kun aloin asiaa pohtia, en itseasiassa hakenut tietoa mistään. Myöhemmin olen saanut tietoa ystäviltä & netistä. (H10)

En varsinaisesti etsinyt tietoa, mitä nyt internetissä tuli vastaan satunnaisia juttuja. (H12)

Positiivista on, että nuoret ovat pystyneet keskustelemaan seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden monimuotoisuudesta kavereidensa kanssa. Kavereiden merkitys tiedonlähteenä ja tukena korostuikin vastauksissa pelkästään positiivisesti. Vanhemmilta sen sijaan yksikään vastaajista ei ollut hakenut tietoa tai tukea. Vanhempien tuen puuttuminen on tullut esille myös aikaisemmissa sateenkaarinuoria koskevissa tutkimuksissa (Alanko 2014; Taavetti 2015).

Muiden HLBTQI-ihmistien tuki olisi tärkeää jokaiselle sateenkaarinuorelle etenkin silloin, kun oma identiteetti on vasta hahmottumassa. Silti vain yksi vastaaja toi esille muut HLBTQI-ihmiset informaatiolähteenä. Lapissa tuen saanti tai sen puute selittyy aluejärjestöjen vähäisellä määrällä ja pienillä resursseilla. Lapin Setat ovat keskittyneet Etelä-Lapin isommille paikkakunnille, eikä kauempaa ole helppo osallistua esimerkiksi arkipäivisin tapahtuviin kokoontumisiin.

Kun lähipiirissä oli muitakin HLBTQI -ihmisiä, opin myös suoraan heiltä. (H4)

Internetin merkitystä korosti yhdeksän henkilöä eli enemmistö kaikista vastaajista. Googlen lisäksi Setan ja Trasekin (sukupuolivähemmistöjen yhdistys) sivut nostettiin omina esimerkkeinään esille kahden haastatellun vastauksissa. Voi kuitenkin olettaa, että etenkin Setan sivusto on toiminut tiedonlähteenä muillekin, jotka kertoivat hakeneensa tietoa pääosin Internetistä.

Kirjoista ja kirjastosta tietoa kertoi hakeneensa Internetin tai kavereiden ohella viisi vastaajaa. Ainoana tiedonlähteenä kirjallisuus ja kirjastot eivät olleet yhdellekään vastaajista. Vain yksi henkilö mainitsi etsineensä tietoa koulukirjoista. Sama henkilö oli myös ainoa, joka kertoi saaneensa koulussa tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Tämä alleviivaa sitä tosiasiaa, että peruskoulun opetus suunnitelmassa on vielä puutteita mitä tulee erilaisuuden huomioimiseen. Vähemmistöt ovat vieläkin varsin näkymättömiä.

Perinteisten kanavien lisäksi tiedonlähteiksi mainittiin 2000-luvun alun suosittu tv-sarja L-koodi (The L Word) ja sosiaalisen median yhteisöpalvelu Tumblr. Etenkin Tumblr kuvattiin paikaksi, jossa näki erilaisuutta ja sukupuolista moninaisuutta.

Sukupuolen pohdinta alkoi kuulumisestani Tumblr -palvelun lukuisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoa käsitteleviin blogeihin. Niiden kautta opin lisää erilaisista identiteeteistä ja sukupuolen kirjavuudesta. Sieltä sain vahvistusta myös omien tuntemuksieni todellisuudelle ja että maailmassa on muitakin jotka tuntevat kuten minä. (H8)

HLBTQI-aiheiset kirjat

HLBTQI-aiheista kirjallisuutta etsitään ylivoimaisesti eniten Internetin ja etenkin Google-haun avulla, mikä on oletettua tiedonhakukäytöstä 2010-luvun nuorelle. Haastatelluista kaikki vastasivat käyttävänsä Internetiä ensisijaisena hakuvälineenä, jos haluavat etsiä HLBTQI-aiheista kirjallisuutta. Syynä tähän oli poikkeuksetta Internetin helppous.

Ensiksi lähtisin hakemaan netistä, sillä koen että sieltä löytyy helposti, kun vain hakee ja valikoimakin on suuri. Sitten vasta etsisin kirjastosta. (H5)

Muutamalla hakusanalla pystyn selkeästi rajaamaan kiinnostaako minua kirjat homoista

kauhuvampyyreista tai vaikkapa lesbopalkkatappajasta. (H4)

Kirjallisuuslistat HLBTQI-aiheisesta kirjallisuudesta nousivat esille kolmen henkilön vastauksissa. Niihin luotetaan, koska joku muu on tehnyt varsinaisen hakutyön jo valmiiksi ja valinnut teoksia, joissa HLBTQI-teemat varmasti ovat esillä. Yhdestä listasta saa kerralla monta kirjavinkkiä eikä aiheeseen tarvitse välttämättä enää palata.

Etsisin aluksi esimerkiksi hakusanoin ”books for LGBT people” tai ”HLBT kirjallisuutta”, katson löytyykö kivaa listaa. (H7)

Nettihin varmaan on pullollaan erilaisia listoja HLBTQI-aiheisista kirjoista ja minulla taitaa olla tallessakin muutama. (H8)

Googletan, tästä lähtien katson tuota listaa mikä tuli ohessa (H11)

Kirjastosta HLBTQI-kirjallisuutta ilmoitti etsineensä kuusi henkilöä. Kuitenkin heistä vain kaksi kertoi etsineensä kirjoja fyysisen kirjastokäynnin kautta tiettyjä hyllyjä ja luokkia läpikäymällä. Muut kertoivat käyttäneensä kirjaston tietokantaa ja asiasanahakua sopivaa kirjallisuutta etsiessään.

Siellä on mahtava hylly jossa tasa-arvoasiat sekä sukupuolten asemat yhteiskunnassa on jaoteltu omiin kategorioihin. Sieltä olen löytänyt useita mielenkiintoisia teoksia. (H8)

Kirjaston henkilökunnan apu

Yksikään haastateltavista ei ollut kääntynyt kirjaston henkilökunnan puoleen etsiessään HLBTQI-aiheisia kirjoja kirjaston kokoelmasta. Vastauksista kävi ilmi, ettei yksikään henkilö myöskään aio tai halua kysyä henkilökunnalta apua, vaikka ammattitaidosta olisikin hyötyä tiedonhaussa. Kuviteltu tilanne koetaan liian stressaavaksi, noloksi tai jopa pelottavaksi.

En ole koskaan kysynyt. Se olisi liian noloa. (H3)

En usko että kehtaisin. Pelkään, että tilanne olisi kiusallinen. (H10)

Nuorempana ujustelin HLBTQI-kirjojen etsimistä eikä tullut kysymykseenkään kysyä apua. (H8)

Varsinkin jos on vasta ettimässä tietoa omiin salaisiin ajatuksiin liittyen niin voi ahdistaa tulla tavallaan kaapista ulos ihan tuntemattomalle sillä että on etsimässä tästä aiheesta tietoa. Riippuu tietenkin ihmisestä, mutta vaatii paljon rohkeutta kysyä mitään ääneen niin hiljaisessa tilassa varsinkaan vielä tosi henkilökohtaisesta aiheesta. (H13)

Jännitystä aiheutti myös itse lainaustilanne, kun HLBTQI-aiheisten kirjojen kanssa joutui asioimaan kirjaston henkilökunnan kanssa. Levottomuutta aiheutti se, reagoiko kirastovirkailija jotenkin nuoren lainaamaan aineistoon negatiivisesti. Myös mahdollisia juoruja ja toisten kirjastonkäyttäjien, esimerkiksi koulukavereiden reaktioita pelättiin.

Muistan sen tunteen kun kävelin kirjojen kanssa lainaamaan niitä kassalta. Katsooko tuo nyt minua vähän vinoon? Kertookohan se jollekulle, että minä lainaan tällaisia kirjoja? (H1)

Tilanne on tuntunut liian tukalalta ja en ole ollut tarpeeksi rohkea kysyäkseni. Liian paljon miettinyt siis sitä, mitä ihmiset tästä ajattelevat. (H2)

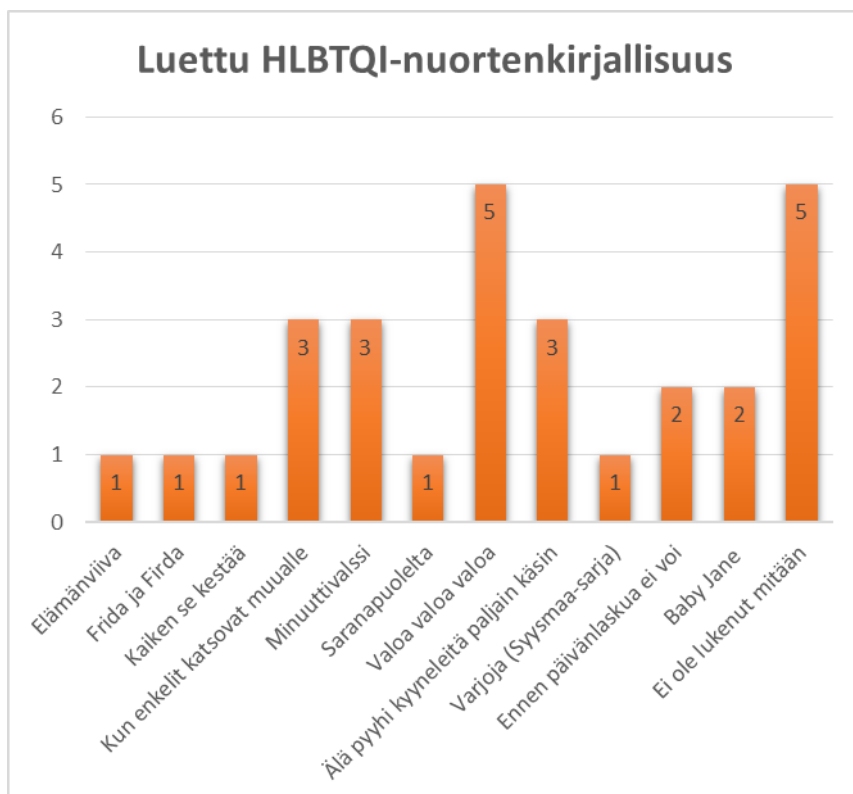
Muutama vastaaja kertoi, ettei henkilökunnan puoleen kääntymiselle ole tarvetta tai he eivät koe siitä olevan mitään hyötyä.

Ei ole ollut tarvetta, olen aina löytänyt kun olen itse etsinyt. (H12)

En ole kokenut sitä tarpeelliseksi. En yleensä kysy kirjoja keneltäkään, valitsen kirjat summamutikassa hyllyn edessä. Varmaan suurin syy miksi lukuhistoriassa on niin vähän hlbtqi-aiheisia kirjoja. (H11)

6.3 HLBTQI-aiheinen nuortenkirjallisuus

HLBTQI-aineiston tuntemus

TAULUKKO 2. Luettu HLBTQI-nuortenkirjallisuus.

Laatimani valikoimalistan (ks. liite 2) HLBTQI-aiheisesta nuortenkirjallisuudesta ylivoimaisesti tunnetuin ja luetuin kirja oli Vilja-Tuulia Huotarisen vuonna 2011 ilmestynyt romaani *Valoa valoa valoa*. Samana vuonna kirja voitti Finlandia Junior -palkinnon. Palkinto on varmasti edistänyt kirjan näkyvyyttä, ja kirja aiheutti ilmestymisvuonnaan paljon keskustelua keskustelupalstoilla, kirjallisuusarvosteluissa ja kirjallisuusblogeissa.

Useampi kuin yksi haastatelluista oli lukenut tai vähintään selaillut myös Salla Simukan kirjoja *Kun enkelit katsovat muualle* ja *Minuuttivalssi*, sekä Jonas Gardnellin kirjasarjaa *Älä pyyhi kyyneleitä paljain käsin*, Johanna Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* ja Sofi Oksasen *Baby Jane*. Näiden kirjojen lisäksi viittä muuta valikoimalistalla olevaa teosta oli selailtu tai luettu. Yhteensä valikoimalistan teoksista luettuja tai tuttuja oli kymmenen kirjaa ja yksi kirjasarja.

Viisi vastaajaa eli alle puolet ei ollut lukenut yhtäkään valikoimalistalla olevista kirjoista. Samat

vastaajat eivät myöskään olleet kuulleet yhdestäkään kirjasta. Kaksi vastaajaa kertoo omat syynsä siihen, miksi näin on tai mistä HLBTQI-aiheisen nuortenkirjallisuuden tuntemattomuus johtuu.

Kiitän listasta, ehdottomasti tulen lukemaan listan kirjoja! Aiheen kirjat eivät ole koskaan sattuneet käteen. (H11)

En koe että Suomen kirjastoissa on sellaista LBQT- luettavaa, mitä haluaisin lukea. (H5)

Kirjallisuuden merkitys

HLBTQI-aiheinen kirjallisuus oli tärkeää kuudelle haastateltavalle. Kuudelle vastaajalle aiheen kirjallisuus ei ollut erityisen tärkeää, mutta heistä kaksi kertoi kuitenkin pitävänsä HLBTQI-aiheita tarpeellisina ja piristävinä yllätyksinä yleisempien teemojen joukossa. Yksi kertoi, ettei hänellä ole lainkaan kokemusta kyseisestä kirjallisuudesta.

Niille haastateltaville, joille HLBTQI-teemat olivat tärkeitä, kirjallisuus tarjosi samaistumiskohteita ja auttoi ymmärtämään omaa identiteettiä. Samankaltaisten ihmisten tarinoista sai voimaa ja apua omiin ongelmiin.

Samaistuminen on helpompaa ja luontevampaa, aiheen ei välttämättä tarvi olla HLBTI-aihe kunhan kirjan hahmot on. Se kuitenkin vaikuttaa siihen mitä asioita hahmojen elämään kuuluu ja mikä on samankaltaista oman elämän kanssa. HLBT-hahmojen elämässä ei välttämättä ole samanlainen tahditus ja odotukset kuin muilla hahmoilla. (H13)

Kaunokirjalliset teokset ovat tärkeitä, koska silloin löytää tarinoita joihin voi samaistua ja tietää ettei ole yksin tunteidensa kanssa vaikka asuisi pienellä paikkakunnalla. Tietokirjallisuus auttaa selvittämään omaa identiteettiä ja tutustumaan HLBTIQ+ -ihmisoikeustilanteeseen. (H8)

Minulle LGBT- kirjojen lukeminen on tärkeää koska niihin on helpompi samaistua, kuin tavallisiin hetero romansseihin. (H5)

...esikuvia ja voimaannuttavaa apua oman seksuaalisuuden hyväksymiseen. (H3)

Yläasteella janosin kaikkea mahdollista informaatiota kaltaisistani ihmisistä ja heidän elämäntavoistaan. Etsin vahvasti itseäni ja tietoa siitä, etten ole yksin vaikka paikkakunnallani vastaavia aiheita pohtivia nuoria vähän onkin, oli erittäin arvokasta. (H1)

Jos HLBTQI-aiheinen kirjallisuus ei ollut tärkeää tai sitä kritisoitiin, syyt löytyivät siitä, miten aihetta on kirjoissa käsitelty. Henkilöhahmoin ei osattu samaistua, jos heidän elämässään oli vain ja ainoastaan pahoja asioita tai hahmoista oli tehty liian stereotyyppisiä. Stereotyyppisyys on ongelmana myös tv-sarjoissa ja elokuvissa, joissa homoseksuaali hahmo käyttäytyy aina tietyn kaavan mukaisesti. Haastateltavat lukisivat mieluummin kirjoja, joissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöhahmoja ei lokeroida tai heidän suuntautumistaan ylikorosteta.

Kaipaisin tavallisten ihmisten tavallisia tarinoita. Nuorten kirjoissa draaman määrä on useimmiten aivan huimaava. (H1)

Jostain syystä kuitenkin usein aiheen käsittely lukemissani kirjoissa on ollut jotenkin ärsyttävää, liian korostettua. (H12)

Minulla on aina ollut taustalla sellainen ennako-oletus, että aihepiirin teokset ikään kuin velloisivat murheessa ja kurjuudessa, eikä sellainen vetoa minuun. Erityisesti transteema on mielestäni usein esillä turhan karnevalisoivasti, sillä haetaan shokkiefektiä. Voisin itse lukea mieluummin teoksia, joissa sateenkaarevat aiheet ja teemat olisivat mukana luonnollisesti - ilman että siitä tarvitsee välttämättä tehdä isoa numeroa tai itse tarkoitusta. (H10)

Koen ehkä myös HLBTQI-kirjallisuuden jotenkin surumieliseksi, joten se on jäänyt vähemmälle. (H9)

Kirjoihin ei pitäisi väkisin kirjan juonta vastaan tunkea esimerkiksi seksuaalivähemmistöistä tulevia henkilöhahmoja, mutta totta kai jos haluaa kuvata ihmiskuntaa niin tarkasti ja monipuolisesti kun voi, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tulee olla esillä, tai muuten kuvaus ei ole todenmukainen. (H4)

Perinteisen nuortenkirjallisuuden ongelmia

Vastauksista kävi ilmi, että sateenkaarinuoren on vaikea löytää perinteisistä nuortenkirjoista henkilöahmoja, joihin voi samaistua. Lähes kaikissa vastauksissa suurimpana ongelmana pidettiin sitä, että sukupuoliroolit kärjistetään ja annetaan ymmärtää, millainen on "normaali" tyttö tai "normaali" poika. Nuortenkirjallisuudessa kuvataan tytöt ja pojat käyttäytymään vain tietyllä tavalla, annetaan valmiita käyttäytymismalleja ja -ohjeita sekä sorrutaan valitettavan usein lokerointiin. Sateenkaarinuorelle tällaisten kirjojen lukeminen aiheuttaa kysymyksiä siitä, miksi hänenlaisiaan nuoria ei löydy hahmojen joukosta. Niin kuin eräs vastaaja toteaa: eikö minusta kirjoittaminen ole sen arvoista?

Esimerkiksi liian korostetut tai selkeät sukupuoliroolit saattavat ärsyttää tai kummastuttaa. Jotkut asiat vaan toimivat eri tavoin kahden naisen välillä. (H2)

Tytöille suunnatut nuortenkirjat ovat ärsyttäviä koska niissä on aina ongelmana se kuinka saada itselle se unelmien poika jne... tyttöjen elämä tuntuu pyörivän ainoastaan poikien ympärillä. (H3)

Jos olisin esimerkiksi ftm-transihminen, ja en löytäisi yhtään kirjaa missä löytyisi samanlaisia hahmoja kuin minä, se saisi oloni tuntemaan todella ulkopuoliselta. Eikö minusta kirjoittaminen ole sen arvoista? Nyt vanhempana osaan bongata kirjoista selkeitä sukupuolirooleja, ja suhtaudun kaikkiin teksteihin paljon kriittisemmin. (H4)

Nuortenkirjoissa on usein vahvasti esillä heteronormatiivisuus, muista seksuaalisista suuntautumisista ei juurikaan kirjoiteta. Kirjat myös valitettavasti perustuvat binääriselle sukupuolikäsitykselle - muunsukupuolisia henkilöahmoja ei ole perinteisissä nuortenkirjoissa olemassa. (H6)

Jos nuorten kirjojen sukupuolijako olisi ollut kirjava, olisin saanut käsityksen sukupuolen moninaisuudesta jo aikaisemmin. Kertomukset olivat hyvin tärkeitä nuorena. Niistä etsittiin samaistumisen kohteita ja käsiteltiin omia tunteita. (H8)

Sukupuoliroolit ovat perinteisesti olleet valitettavan jähmeitä. Tyttöjen seksuaalisuutta on tukahdutettu, poikien ylikorostettu, ja samalla tavalla siinä missä pojat ovat aktiivisia räjäpäitä tai tietoviisaita nörttejä, tytöt ovat "hyväkäytöksisiä", kilttejä ja hoivaavia. Stereotyyppioita kuitenkin

rikotaan nykyään jo melko rohkeasti, vaikka feminiiniset pojat tuntuvat edelleenkin olevan tabu (muualla kuin ehkä mangassa). Suurin ongelma on mielestäni selkeä jako sukupuolibinääriin - muunsukupuolisuuutta ei taideta tuoda esille oikeastaan lainkaan. Sukupuolettomia, intersukupuolisia tai androgyynejä hahmoja on hyvin harvassa, saati sitten koko aiheen käsittelyä. (H10)

6.4 Sateenkaarinuoret ja kirjasto

Kirjaston merkitys

Kirjastolain mukaan (Kirjastolaki 4.12.1998/904 3 §) yleisten kirjastojen tavoitteena on "edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen". Yleisen kirjaston tavoitteena on siis olla tasa-arvoinen ja kaikki käyttäjäryhmät huomioonottava instituutio kunnasta ja resursseista riippumatta. Kansainvälisissä vertailuissa suomalainen kirjastolaitos on pärjännyt juuri tasapuolisuuden takia: kirjaston käyttäjä voi olettaa saavansa laadukasta palvelua, oli asuinpaikka missä tahansa (Almgren & Jokitalo 2010, 122).

Haastateltavat olivat kirjaston tasa-arvoisuuteen tyytyväisiä: kaikki haastateltavat yhtä lukuunottamatta vastasivat, että kirjasto palvelee kaikkia asiakkaita tasapuolisesti. Haastateltava, joka ei ollut tyytyväinen kirjaston tasapuolisuuteen, kertoi tyytymättömyytensä johtuvan HLBTQI-kirjallisuuden näkymättömyydestä kirjastossa. Kukaan ei ollut kohdannut kirjastossa mitään syrjintään viittaavaa tai kokenut tullessa kohdeksi huonommin kuin muut. Toisaalta, yksikään vastaajista ei kuitenkaan ollut tietoisesti hakeutunut asiakaspalvelutilanteisiin, joissa oma seksuaalinen tai sukupuolinen suuntautuminen olisi voinut paljastua (ks. luku 6.2).

Kirjastot ovat aina olleet kulttuurikeskuksia, eikä tällaisiin keskuksiin hakeudu sellaisia ihmisiä, jotka olisivat tasapuolisuutta tai tasa-arvoa vastaan. Kirjasto on ollut minulle aina paikka, jossa ei tuomita, jonne voi mennä kuka tahansa ja josta voi löytää vaikka kuinka paljon muuta, kuin sitä mitä sinne meni alunperin hakemaan! (H4)

Kirjastolaitosta arvostettiin ja sen palveluita keuhuttiin. Kirjaston merkitys korostui silloin, kun omasta identiteetistä haluttiin tietoa tai kaunokirjallisuudesta haluttiin löytää samaistumisen kohteita. Kirjaston kerrottiin toimineen myös pakopaikkana todellisuudesta.

Kirjasto on minulle tärkeä paikka! -- Löytäessäni HLBTIQ+ -kirjoja olen voinut samaistua muiden tarinoihin ja tutustua paremmin omaani. Näin mietittynä kirjastolla on varmasti ollut erittäin oleellinen osa kasvussani. (H8)

Kirjastosta olen saanut paon todellisuudesta, tavan viettää aikaa ja mahdollisuuden oppia ja kokea uutta. Koen kirjaston paikaksi jossa saa olla anonyymi, mutta jossa tarvittaessa on auttava henkilökunta. (H10)

Kirjasto on ollut melko olennaisessa roolissa, kun ensimmäisiä kertoja lähdin pohtimaan seksuaalisuuttani ja uskaltauduin lainaamaan homoseksuaalisuutta käsitteleviä teoksia. En usko sen olleen ratkaiseva tekijä, mutta ehdottomasti vahvistava ja itsevarmuutta lisäävä. (H12)

Nuorena oli tärkeää kun löysi kirjastosta HLBTQI kirjallisuutta ja se todella auttoi oman identiteetin muodostamisen ja sen vahvistamisen kanssa. (H3)

HLBTQI-aineiston löydettävyys

Kymmenen haastateltavaa oli sitä mieltä, että HLBTQI-aiheista kirjallisuutta pitäisi nostaa kirjastoissa paremmin esille. Ilman erillisiä sateenkaarihyllyjä tai teemanäyttelyitä aiheen mukainen kirjallisuus tuntuu hukkuvan hyllyihin ja sitä on vaikea löytää, etenkin jos tiedonhakupäytännöt eivät ole tuttuja tai hyvin hallussa. Pitää myös muistaa, että kirjaston käyttäjät eivät tunne kirjaston verkkopalveluja niin laajasti kuin kirjastoissa yleisesti luullaan (Almgren & Jokitalo 2010, 108). Haastateltavat toivoivat HLBTQI-kirjallisuuden esille nostoa. Kaksi vastaajaa kehui esimerkiksi Rovaniemen kaupunginkirjasto-Lapin maakuntakirjaston tekemää HLBT-aiheista kirjallisuusnäyttelyä, joka oli esillä Arctic Pride -tapahtuman aikaan helmikuussa 2015. Näyttelystä löytyi uusia kirjavinkkejä ja kirjaston elettä arvostettiin.

Ainakin joitain teemaviikkoja voisi pitää, vähintäänkin. Teemoihin tutustuvalla nuorella voi olla hankalaa löytää queerkirjallisuutta kaiken heteronormatiivisen kaunokirjallisen materiaalin ohelta. Katsoisin, että tietokirjoja on helppo löytää kun menee katsomaan ihmisoikeuskategoriaa, mutta kaunokirjallisuutta en osaisi edes nyt mennä etsimään. (H8)

Kyllä niitä minusta ehdottomasti voisi nostaa paremmin esille ja hommata laajempia kokoelmia asiaan liittyen, ihan tietokirjoista lähtien. (H9)

Vaikka kaikki haastateltavat eivät olleet lukeneet HLBTQI-kirjallisuutta merkittävässä määrin tai pitäneet sitä erityisen tärkeänä identiteettinsä rakentumiselle, voi vastauksista kuitenkin nähdä, että kyseinen kirjallisuus on tärkeää.

Toivoisin vaan että kyseistä kirjallisuutta olisi enemmän ja sitä mainostettaisiin enemmän. (H3)

Minusta LGBT-kirjoja pitäisi nostaa enemmän esille kirjastoissa, koska silloin huomaisi että niitä kirjoja todellakin on, sillä minäkään en tiennyt että suomalaisia LGBT-aiheisia kirjoja on noin paljon. (H5)

HLBT-kirjallisuuden näkyvyys ja avoin saatavuus madaltaisi nuorten, ja miksei vähän vanhempienkin, kynnystä tarttua niihin ja voisi helpottaa oman identiteettinsä löytämisessä ja hyväksymisessä. HLBT-aiheiset sarjakuvat olisivat myös hyvin pop! (H7)

Tärkeätä on se että kirjat löytyy helposti niille jotka tarvii just nuita kirjoja. (H13)

Kolme haastateltavaa piti HLBTQI-kirjallisuuden esittelyä tärkeänä, mutta he pohtivat niitä mahdollisia ristiriitoja, joita voisi aiheutua HLBTQI-kirjallisuuden "eristämisestä" omaksi kokonaisuudekseen kirjastoissa. Osalle nuorista oman seksuaalisuuden tai sukupuolisen erilaisuuden korostaminen ei ole tärkeää, sillä he näkevät itsensä samanlaisina kuin muut. HLBTQI-asioiden esille tuonti voi välillä jopa ärsyttää.

Mietin olisiko aiheen kirjoja helpompi löytää jos ne olisivat keskitetysti omassa hyllyssään, mutta sitten tapahtuisi taas korokkeelle nosto, asian korostaminen ja uskon, että monet potentiaaliset lukijat, jotka eniten hyötyisivät teoksista, eivät uskaltaisi edes katsoa hyllyyn päinkään. Ehkä muutaman vuoden päästä, vuosikymmen päästä, kun keskustelu aiheen ympärillä on hieman neutralisoitunut, tällaiset kysymykset ovat jo aivan turhia. Ainakin toivon niin. (H1)

Toisaalta tuntuisi ongelmalliselta leimata tietyt kirjat esimerkiksi pysyvällä genretarralla "homokirjaksi", toisaalta väliaikaiset näyttelyt ja muut esiinnostot ovat ainakin hyvä tapa saada kirjoja esille. En ole tarkistanut onko asia näin, mutta olisi tärkeää, että tällaiset kirjat tarttuisivat hakuun, eli niissä on hyvät asiasanat. (H10)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulokset herättivät muutamia kysymyksiä, joihin pyrin vastaamaan tässä luvussa. Miksi Lapissa ei vielä ole seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille kohdennettuja kirjallisuuspalveluita? Pienen kunnan kirjastossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeita ei ehkä osata edes ajatella. Etenkin kun kyseistä vähemmistöstatusta ei pysty asiakkaasta havaitsemaan ulkoisen olemuksen perusteella tai selvittämään asiakaskohtaamisten kautta. Kirjaston henkilökunnan on siis lähes mahdotonta tietää, kuinka paljon juuri heidän kirjastoissaan käy seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajia.

Kirjastoissa voi olla helpompaa ottaa huomioon sellaiset vähemmistöryhmät, joiden tarpeet pystyy selkeästi erottelemaan valtaväestön tarpeista. Esimerkiksi sokeille tai maahanmuuttajille voi olla helpompaa kohdistaa palveluita, sillä näille ryhmille on jo olemassa valmiiksi muokattuja kirjallisuuspalveluita. Kukaan ei myöskään kyseenalaista näiden ryhmien spesifejä tarpeita.

Tuloksissa nousi esille, että kirjaston henkilökunnan puoleen ei käännyttä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevissa asioissa ja kysymyksissä. Henkilökunnan ammattitaitoon ja tiedonhakutaitoihin luotetaan, mutta kuviteltu tilanne koetaan liian ahdistavaksi tai vaivaannuttavaksi, jotta siihen haluttaisiin hakeutua. Oikeat kirjat jätetään mieluummin löytämättä sen sijaan, että joudutaan asiakaspalvelutilanteeseen, jossa oma suuntautuminen saattaa paljastua. Mitä ovat syyt tämän takana?

Lapissa, kuten monessa muussakin maakunnassa, kirjastoväki on varsin iäkästä. Tämä saattaa omalta osaltaan vaikuttaa asenteisiin ja harhaluuloihin, ettei seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ole asiakaskunnassa sitä määrää mitä todellisuudessa on. Tämä toimii toisaalta myös toisinpäin: iäkkäästä kirjastohenkilökunnasta johtuen nuorelle voi tulla ennakko-oletuksia, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin suhtaudutaan kielteisesti tai jopa syrjivästi.

Toisaalta palvelutilanteisiin hakeutuminen ei ole nuorille enää nykypäivänä välttämättä ollenkaan luontevaa: asiat halutaan hoitaa itse ja mieluiten sähköisesti. Tämä on kirjastoissa yleinen ilmiö etenkin nuorten kohdalla, jotka ovat vanhempia ihmisiä tottuneempia hakemaan tietoa itse kirjaston tietokannasta tai käyttämään lainausautomaatteja.

Nuortenkirjallisuudelle on pitkään ollut tyypillistä suunnata kirjat lukijan sukupuolen mukaan: heppakirjat ja ihmissuhteita ruotivat kirjat tytöille, seikkailukirjat pojille. Perinteisissä nuortenkirjoissa sukupuoliroolit ovatkin usein ylikorostuneita ja ainoat kuvatut rakkaussuhteet tytön ja pojan välisiä. Vasta 2000-luvulla nuortenkirjallisuudessa on alettu käsitellä enemmän HLBTQI-teemoja ja erilaisuutta ylipäänsä, mutta valtaosa kirjoista suunnataan silti edelleen vain tietylle lukijaryhmälle.

HLBTQI-aiheista nuortenkirjallisuutta on kuitenkin olemassa jo kiitettävästi, ja sitä voidaan hyvällä omallatunnolla kutsua omaksi genrekseen. Uusia kirjoja ilmestyy vuosittain. Sateenkaarinuoret arvostavat HLBTQI-teemoja kirjallisuudessa ja pitävät niitä tärkeinä. Samankaltaisista kokemuksista ja elämäntilanteista lukeminen toimii voimaannuttavana asiana ja auttaa nuorta käsittelemään tunteitaan. HLBTQI-kirjallisuuden avulla nuori voi tuntea tulevansa nähdyksi ja ymmärtää, että hän ei ole yksin päässään pyörivien kysymysten kanssa.

HLBTQI-kirjallisuudelle on siis kiistaton tarve ja jo olemassa oleva lukijakunta, jolle kirjallisuuspalveluita voitaisiin kohdentaa. Ongelma on siinä, että tällä hetkellä kirjoja on vaikea löytää tai nuoret eivät osaa etsiä niitä. Miksi nuoret kokevat, että HLBTQI-kirjallisuutta on vaikea tai jopa mahdoton löytää kirjaston kokoelmasta?

Haastatelluista vain kaksi kertoi etsineensä HLBTQI-kirjallisuutta fyysisen kirjastokäynnin kautta. Tämä viittaa mielestäni siihen tosiasiaan, että kyseisiä kirjoja on lähes mahdotonta löytää selailumenetelmällä (browsing), jota monet kirjastokävijät harrastavat. HLBTQI-aiheiseen kirjaan on vaikea törmätä sattumalta, kun kirjat ovat tavallisessa aakkosjärjestyksessä ja hyllymetrejä riittää pienessäkin kirjastossa. Selailumenetelmän ongelmana on myös se, että kirjan ulkonäkö ei välttämättä kerro juuri mitään sisällöstä. Vaikka halutun teeman mukainen kirja tarttuisikin sattumalta käteen, ei ole mitään takeita siitä, että takakansitekstistä tulisivat ilmi HLBTQI-teemat.

Yksinkertaistettuna kirjoja ei vain ole nostettu kokoelmasta esille tai millään muullakaan tavalla korostettu niiden olemassaoloa. HLBTQI-kirjallisuudelle ei ole Lapin kirjastoissa omia hyllyjä tai näkyvää genreluokitusta, jolla se erottuisi massasta. Koska kirjat ovat sekoittuneet "tavallisten" kirjojen joukkoon, tietokannan käyttö HLBTQI-kirjallisuutta etsittäessä on hyvä vaihtoehto. Toisaalta, jos tiedonhaussa kokematon nuori hakee kirjallisuutta pelkästään kotikoneellaan eikä

tee sitä esimerkiksi kirjastossa kirjaston henkilökunnan avustuksella, suuri osa relevanteista kirjoista voi jäädä löytymättä väärin hakusanojen tai -tekniikoiden vuoksi.

Väärät hakusanat tai -tekniikat eivät ole ainoita asianmukaisten kirjojen löytämiseen liittyviä ongelmia. Kirjastojen kirjavalintaan ei välttämättä voi aina luottaa: nykytrendin mukaan kirjastoissa ei saa tehdä minkäänlaista "kasvatustyötä" tai harjoittaa sensuuria. Aineiston pitää olla moniarvoista ja edustaa kaikenlaisia näkemyksiä. Tämä tuo mukanaan sen, että kirjaston kokoelmassa on myös sellaisia kirjoja, jotka eivät tarjoa todenperäistä tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä.

Kirjastolehden artikkelissa (Tolonen 2015) käsiteltiin sateenkaarihyllyjä. 23-vuotias homomies toteaa: "Netistä voi ostaa sateenkaarikirjallisuutta, mutta koskaan ei voi tietää varmasti, onko se laadukasta vai täyttä roskaa. Kirjaston tarjontaan voi luottaa, koska asiantuntija on valinnut teokset." Ilman sateenkaarihyllyjä kirjastonkäyttäjä ei voi kuitenkaan olla varma, ettei kirjastossa ole esillä homovastaista kirjallisuutta.

Mitä kirjastoissa voidaan tehdä, jotta HLBTQI-kirjallisuuden näkyvyyttä voidaan parantaa? Haastatteluissa nuoret antoivat muutamia konkreettisia vinkkejä, joiden avulla HLBTQI-aiheista kirjallisuutta saa helposti nostettua esille kokoelmasta. Esille nousseita ideoita olivat teemanäyttelyt, sateenkaariaiheiset kirjanmerkit kirjojen väliin, sateenkaarihyllyt tai sateenkaarikirjakärryt sekä teeman mukaiset kirjavinkkaukset.

Yksi haastatelluista kertoi eräässä kirjakaupassa olleesta käytännöstä, joka voidaan mieltää eräänlaiseksi kirjavinkkaukseksi. "Kirjakaupassa oli kirjojen väliin pujotettu lappuja, missä luki muutama sana kirjasta ja siitä kenelle henkilökunta sitä suosittelisi, en tiedä toimisivatko vastaavat merkit myös kirjastoissa tai voisiko ne kirjat merkitä vaikkapas omalla värikoodilla?" Kyseistä metodia on kirjastoissa käytetty jo eri variaatioin. HLBTQI-kirjallisuuden kohdalla "laputus" voisi toimia todella hyvin etenkin nuortenosastolla, jossa kirjoja on usein paljon vähemmän verrattuna aikuisten osastoon. Laput tai sateenkaarimerkit pistäisivät silmään helpommin, kun hyllymetrejä on vähemmän.

Yksikään näistä ideoista ei ole uusi tai vaikea toteuttaa. Kyseiset ideat ovat paitsi helppoja, myös halpoja. Kyseessä on sarja pieniä asioita, joilla voidaan kuitenkin saavuttaa mittavia tuloksia.

Helppoudesta huolimatta vain yksi Lapin kirjasto on tietävästi nostanut esille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää aineistoa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää miten Lapin kirjastot onnistuvat palvelemaan sateenkaarinuoria ja miten lappilaiset sateenkaarinuoret todellisuudessa käyttävät kirjastoa. Halusin selvittää mahdollisia ongelmakohtia ja etsiä niille ratkaisuja sekä antaa vinkkejä, miten palvelua voidaan parantaa ja nostaa HLBTQI-kirjallisuutta paremmin esille.

Haastateltavat alkoivat pohtia omaa seksuaalista tai sukupuolista identiteettiään yleisimmin teini-iässä, noin 13–16-vuotiaina. Kun omasta identiteetistä haluttiin tietoa, yleisimmin sitä haettiin Internetistä. Verkon jälkeen yleisimpiä tiedonlähteitä olivat kaverit ja kirjasto tai kirjallisuus. Sama jako toistui HLBTQI-kirjallisuuden tiedonhaussa: ensimmäisenä ja yleisimmin kirjoja etsittiin Internetistä, sen jälkeen kirjastosta fyysisen käynnin tai tietokannasta asiasanahaun avulla. Kavereilta kysyttiin myös usein kirjavinkkejä.

Lähes kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että HLBTQI-kirjallisuutta tulisi nostaa paremmin esille. Tällä hetkellä Lapin kirjastoista on hankala löytää HLBTQI-teemaisia kirjoja. Hankala löydettävyyys on suurin tekijä sille, miksi monet nuorista kertoivat lukevansa vain vähän HLBTQI-kirjallisuutta tai eivät olleet tietoisia laatimani valikoimalistan (ks. liite 2) kirjoista. Noin puolet haastatelluista piti HLBTQI-kirjallisuutta tärkeänä ja korosti sen merkitystä identiteetin hyväksymisen kannalta. Yhdellä haastatelluista ei ollut lainkaan kokemusta HLBTQI-kirjallisuudesta.

Yksikään haastatelluista ei ollut tietoisesti hakeutunut kirjastossa palvelutilanteeseen, jossa oma identiteetti voisi paljastua. Syy tähän oli poikkeuksetta se, että tilanne koettiin liian ahdistavaksi tai jännittäväksi. Lappilaisille sateenkaarinuorille kirjasto näyttäytyy kuitenkin tasa-arvoisena paikkana, jossa ei tuomita ketään. Kirjaston kokoelmasta on saatu apua oman identiteetin vahvistamiseen ja hyväksymiseen.

Tutkimuksen pohjalta pystyn antamaan perusteltuja ehdotuksia HLBTQI-kirjallisuuden parempaan löydettävyyteen. Tuon esille, miksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kirjallisuuspalveluihin tulisi kiinnittää huomiota myös pienissä kirjastoissa ja etenkin Lapissa. Tutkimukseni aihe on Suomessa ainutlaatuinen jo senkin vuoksi, että Lapissa asuvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

ovat vielä varsin pimennossa suomalaisessa tutkimuksessa. Pystyn mielestäni osoittamaan miksi myös Lapissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota pieniin vähemmistöryhmiin ja kohdentaa palveluita tuttujen reittien ulkopuolelle.

Koen opinnäytetyön onnistuneeksi, sillä sain vastaukset tutkimuskysymyksiini. Olen tyytyväinen työni lopputulokseen senkin takia, että aloitin hyvin lyhyellä varoitusajalla työt yhdessä Lapin kunnankirjastossa kesken opinnäytetyöprosessin. Loppuvaiheessa aikaa oli niukasti, mutta työ valmistui ajallaan.

Teemahaastattelut sähköpostihaastatteluina onnistuivat toivotulla tavalla, vaikka muutama haastateltava piti etsiä vielä varsin myöhäisessä vaiheessa. Osa jo keväällä 2015 haastateltavaksi lupautuneista henkilöistä jätti lopulta vastaamatta lukuisista yhteydenotoistani huolimatta. Pienet takaiskut kuuluvat kuitenkin tämän kaltaisiin töihin ja olin varautunut niihin.

Tämän työn kohdalla sähköpostihaastattelut olivat paras vaihtoehto toteuttaa haastattelut, sillä minulla ei olisi ollut mitään mahdollisuutta matkustaa moneen eri Lapin kuntaan lyhyen ajan sisällä. Sähköpostihaastattelut mahdollistivat myös sen, että osallistuminen oli haastateltavien kannalta mahdollisimman anonyymiä ja vaivatonta. Sähköpostihaastatteluista jäi kuitenkin puuttumaan kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus, jonka kautta olisin päässyt paremmin tutustumaan nuoriin. Tämän menetelmän harjoittelu innosti minua: henkilökohtaisten haastatteluiden tekeminen on asia, johon haluan vielä joskus paneutua kunnolla.

Opinnäytetyöprosessin aikana hämmentävintä oli törmätä kommentteihin, joiden mukaan Lapissa ei ole "tarpeeksi homoja", jotta kohdennettuja kirjallisuuspalveluita olisi syytä järjestää. Kuulin myös muutamia ihmettelyitä; "Vieläkö Lapissa on kirjastoja?" Vaikka kysymykset tulivat vain muutamilta ihmisiltä ja kirjastopiirien ulkopuolelta, ne saivat minut silti hetkeksi pohtimaan koko aiheeni merkitystä ja tarpeellisuutta. Toisaalta aiheeni epäily toi lisää motivaatiota ja herätti minussa enemmän päättäväisyyttä.

Kysymykset saivat minut pohtimaan jatkotutkimusaiheita. Lappilaisten sateenkaarinuorien määrää ja hyvinvointia ei ole tutkittu lainkaan, eivätkä lappilaisten nuorten asiat näy juuri lainkaan valtakunnallisissa tutkimuksissa. Esimerkiksi vuonna 2014 toteutetussa *Hyvinvoiva sateenkaarinuori*-hankkeessa lappilaisia vastaajia oli vain 1 %. Hanke oli laajin Suomessa koskaan tehty

tutkimus sateenkarinuorista. Uskon, että lappilaisten sateenkaarinuorten hyvinvoinnista ja elämästä tehdyllä tutkimuksella voitaisiin viedä yhdenvertaisuutta ja oikeanlaista informaatiota eteenpäin esimerkiksi kouluissa. Tällä hetkellä kouluympäristö vaikuttaa sateenkaarinuorten hyvinvointiin erittäin merkittävästi. Pelkästään opettajien suhtautumisella ja sanomisilla voi olla suuri vaikutus siihen, miten sateenkaarinuori itsensä näkee ja kokee.

Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen toimitan tekemäni kirjavinkkauslistan (ks. liite 3) Rovaniemen Setan ja Meri-Lapin Setan vapaaseen käyttöön. Myös Lahden Setassa oltiin kiinnostuneita, ja aionkin tarjota listaa myös muille Suomen Setan aluejärjestöille. Aion perehtyä paremmin myös muuhun kuin nuorten HLBTQI-kirjallisuuteen. Vuoden 2016 Arctic Pride -tapahtumassa järjestän kirjallisuusaiheisia tapahtumia yhdessä kirjastoalan opiskelijoiden kanssa. Tapahtumien tavoitteena on tuoda esille HLBTQI-aiheista kirjallisuutta, sarjakuvia, elokuvia ja pelejä vinkkauksen ja vinkkauslistojen avulla. Järjestämme myös kaksi satutuntia monimuotoisuudesta. Satutuntien tavoitteena on tuoda esille, että sateenkaariperheitä on runsaasti myös Lapin alueella.

Kuten *Kirjasto 2011* -kirjassa osuvasti todetaan, kirjastoissa on ensin tiedettävä, keitä käyttäjät todellisuudessa ovat, jotta palvelut voidaan suunnitella keskitetysti ja asiantuntevasti palvelemaan juuri heidän tarpeitaan (Almgren & Jokitalo 2010, 122.) Tässäkin olisi mahdollisuus uudelle tutkimukselle: selvittää, mitä kaikkia eri ryhmiä kirjastoissa käy. Monissa kirjastoissa käytäntö vaikuttaa olevan, että käyttäjäryhmät jaetaan iän ja sukupuolen perusteella, eikä osata katsoa näiden "laatikoiden" ulkopuolelle. Työn tekeminen sai minut ymmärtämään, että haluan saada tulevan kirjastourani aikana mahdollisuuden vaikuttaa HLBTQI-kirjallisuuden esittelyyn tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kirjallisuuspalveluiden kehittämiseen. Koen opinnäytetyön toimineen siis eräänlaisena suunnannäyttäjänä itselleni. Näen nyt entistä paremmin ne asiat, joihin haluan pyrkiä vaikuttamaan.

Kirjastolaitos on tällä hetkellä melkoisten haasteiden edessä ja kirjastot joutuvat taistelemaan olemassaolostaan tiukentuvassa taloudellisessa tilanteessa. Tulevat vuodet ja hallituksen päätökset ovat ratkaisevia monen asian kannalta. Samaan aikaan kun uutta kirjastolakia valmistellaan, vuoden 2015 hallitusohjelmassa suunnitellaan säädettäväksi lakia kuntien toimintavapauden edistämiseksi. Lain mukaan "kunnat voivat harkintansa mukaan päättää, millä tavalla ne järjestävät laissa lueteltujen lakien mukaisia palveluja" (Pääministeri

Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015, liite 3, 7–8, viitattu 12.11.2015). Kirjastolaki on yksi niistä monista laeista, jotka kuuluvat kyseiseen suunnitteilla olevaan lainsäädäntöön. Kirjastolain romuttaminen tarkoittaisi käytännössä sitä, että yleisten kirjastojen palvelut eivät enää tulevaisuudessa ole jokaiselle suomalaiselle saavutettavissa. Uuden kirjastolain on tarkoitus astua voimaan vuoden 2017 alussa – nähtäväksi jää, mitä tulevina vuosina tapahtuu.

Uskon kuitenkin, että Lapin kirjastot pystyvät vastaamaan niihin haasteisiin, joita koko Suomen kirjastolaitoksella on edessään. Uskon myös, että kirjastopalveluita aletaan tulevaisuudessa segmentoida entistä enemmän. Tehokkaampi ja ammattimaisempi kirjastopalvelujen kohdentaminen voi olla yksi keino siihen, miten ihmiset saadaan jatkossakin kiinnostamaan kirjaston tarjoamista palveluista. Kun näin tapahtuu, eri aiheiden asiantuntijoille voi olla käyttöä.

LÄHTEET

Ainali, E. 2012. Pieni kirjasto murroksessa. Helsinki: Avain.

Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 146.

Alanko, K., Heikkinen, L. & Taavetti, R. 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori –tutkimushanke Tulosten tiivistelmä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 82. Viitattu 30.8.2015,
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tiivistelmat.pdf.

Almgren, P & Jokitalo, P. 2010. Kirjasto 2011. Vaikutteita maailmalta. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Facebook. 2015. Sateenkaarihyilly. Viitattu 28.5.2015,
<https://www.facebook.com/sateenkaarihyilly?fref=nf>.

Gough, C. & Greenblatt, E. (toim.). 1990. Gay and Lesbian Library Service. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company Inc.

Heikkilä-Halttunen, P. 2003. Suvaitsevaisuuden pinna kireällä? Homoseksuaalisuuden kuvaus kotimaisissa nuortenkirjoissa. Teoksessa P. Heikkilä-Halttunen & K. Rättyä (toim.), Nuori kirjan peilissä. Nuortenromaani 2000-luvun taitteessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 30. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 68–97.

Heikkilä-Halttunen, P. 2013. Nuortenkirjoissa pohditaan nyt homoutta. Viitattu 28.5.2015,
<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1367637512741>.

HelMet. 2015. Sateenkaarikirjasto. Viitattu 28.5.2015, [http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kallion_omat/Sateenkaarikirjasto\(58893\)](http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kallion_omat/Sateenkaarikirjasto(58893)).

HeSeta ry 2015. Nuorten Pride. Viitattu 28.8.2015, <http://www.heseta.fi/nuorten-pride>.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Honkala, A, kirjastonhoitaja, Vallilan kirjasto. Re: Sateenkaarihyly. Sähköpostiviesti k2mari00@students.oamk.fi 6.8.2015.

Huhtala, L., Grönn, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. 2003. Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki : Tammi.

Hypén, K. 2006. ”...tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään”: kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa K. Hypén (toim.), Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelut Oy, s. 11–66.

Jokitalo, P. 2014. Näkymättömät homot. Viitattu 28.5.2015, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/artikkeli/472/nakymattomat-homot/>.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kekki, L. 2006. Kirjat kaapista: lesbo- ja homokirjallisuuden lajia etsimässä. Teoksessa K. Hypén (toim.), Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, s. 85–94.

Kirjastolaki 4.12.1998/904.

Kirjastot.fi. 2015a. Verkko YKL. Viitattu 9.9.2015, <http://ykl.kirjastot.fi/fi-FI/lisaluokat/>.

Kirjastot.fi 2015b. Kirjasampo. Viitattu 14.8.2015, <http://www.kirjasampo.fi/>.

Kirjastot.fi 2015c. Kirjasampo. Kirjahyly. HLBTI-kirjallisuutta. Viitattu 14.8.2015, <http://www.kirjasampo.fi/fi/node/3325#.Vd21FPmqpBc>.

Kirjastot.fi 2015d. Okariino. Viitattu 14.8.2015, <http://mediapuisto.okariino.fi/#center>.

Kirjastot.fi 2015e. Kirjastokaista. Tietoa kirjastokaistasta. Viitattu 24.9.2015, <http://www.kirjastokaista.fi/tietoa-kirjastokaistasta/>.

Kirjastot.fi 2015f. Tapahtumaresepti. Viitattu 29.8.2015, <http://www.kirjastot.fi/fi/node/47035#.VeFUHfmqpBd>.

Kiviniemi, E., aikuistenosaston osastonjohtaja, Raision kunnankirjasto. Re: Sateenkaarihyly. Sähköpostiviesti k2mari00@students.oamk.fi 2.6.2015.

Lahtinen, E. & Paqvalén, R. 2014. ”Hurjan paljon enemmän queer!” Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen toiveita ja kokemuksia taide- ja kulttuuritarjonnasta. Kulttuuria kaikille – palvelun julkaisuja 3/2014. Viitattu 21.9.2015, http://www.cultureforall.info/doc/hlbt_i_selvitys/Hurjan-paljon-enemman-queer_VALMIS.doc.

Lehtonen, J. 2007. Seksuaalisen suuntautumiseen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä syrjintä. Teoksessa O. Lepola & S. Villa (toim.). Syrjintä Suomessa 2006. Helsinki: Ihmisoikeusliitto, s. 18–55.

Maailman terveysjärjestö WHO 2015. Terveyden määritelmä. Viitattu 5.6.2015, <http://www.who.int/about/en/>.

Mustonen, A., Rönkä, A. & Uotinen, V. 1992. Elämisen malleja, rakkautta ja ihanteita. Lukeminen tyttöjen minäkuvan jäsentäjänä. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.). Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 236–245.

Mäkelä, M-L. 2003. Kirjavinkkarikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Nuorisotutkimusseura ry 2015. Ajankohtaista. Hyvinvoiva sateenkaarinuori. Viitattu 26.8.2015, <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankohtaista/hyvinvoiva-sateenkarinuori>.

Pirkanmaan Seta ry, Sateenkaariyhteisöt ry 2014. Sinuiksi.fi. Viitattu 28.8.2015, <http://www.sinuiksi.fi/>.

Pohjanen, A. 2013. Transsukupuolisten identiteetin rakentamiseen liittyvä informaatiokäyttäytyminen. Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Liite 3, s. 7–8. Viitattu 12.11.2015, http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82.

Rothbauer, P. 2007. Locating the Library as Place among Lesbian, Gay, Bisexual, and Queer Patrons. Teoksessa J. Buschman & G. Leckie (toim.), The Library as Place. History, Community, and Culture. Libraries Unlimited: Westport, Connecticut, s. 101–115.

Rovaniemen Seta 2015. Viitattu 28.5.2015, <http://www.rovaniemenseta.fi/>.

Saarti, J. 1996. Romaanit hukassa? Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Sateenkaariyhteisöt ry 2015a. Ranneliike.net. Viitattu 28.8.2015, <http://ranneliike.net/tapahtumakalenteri?haku=pride>.

Sateenkaariyhteisöt ry 2015b. Ranneliike.net. Viitattu 26.8.2015, <http://ranneliike.net/teema/jyvaskylan-kirjasto-toi-esille-hlbt-kirjoja-aikuisille-ja-lapsille?aid=5797>.

Seinäjoen kaupunki 2015. Seinäjoen kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. Viitattu 10.8.2015, <http://www2.seinajoki.fi/kirjasto/kirjavinkkaus.html>.

Seppä, M. 2006. Seksuaalivähemmistöjen tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Seta ry 2015a. Hlbtqi-sanasto. Viitattu 28.8.2015, <http://seta.fi/hlbtqi/>.

Seta ry 2015b. Nuoret. Viitattu 2.6.2015, <http://seta.fi/nuoret/>.

Soininen, J., kirjastovirkailija, Runosmäen kirjasto. Re: Sateenkaarihyilly. Sähköpostiviesti k2mari00@students.oamk.fi 17.8.2015.

Suominen, V., Saarti, J. & Tuomi, P. 2009. Bibliografinen valvonta. Johdatus luetteloinnin ja sisällönkuvailun menetelmiin. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Taavetti, R. 2015. "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...". Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Viitattu 7.6.2015, http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf.

Tilastokeskus 2014. Kulttuuritilasto 2013. Viitattu 20.8.2015, http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yklt_klt_201300_2014_10376_net.pdf.

Tolonen, P. 2015. Sateenkaaren äärellä. Kirjastolehti 4/2015, s. 12–14.

Tuomi, P. 2011. Kirjojen keskellä. Kirjastonhoitaja kaunokirjallisuuden asiantuntijana. Helsinki: Avain.

Verronen, L., kirjastonhoitaja, Kallion kirjasto. Re: Sateenkaarihyilly. Sähköpostiviesti k2mari00@students.oamk.fi 14.8.2015.

1. Nimi, ikä
2. Saako vastauksiasi mahdollisesti käyttää opinnäytetyössä suorina lainauksina? Saako nimeäsi mainita etu/lempinimellä, vai haluatko pysyä anonyyminä?
3. Mitä Lapin kirjastoa/kirjastoja käytit/käytät?
4. Minkä ikäisenä aloit pohtia omaa seksuaalista/sukupuolista suuntautumistasi?
5. Kun aloit pohtia omaa identiteettiäsi, mistä hait tietoa?
6. Oletko lukenut mitään liitteessä olevan listan kirjoista? Jos olet, mitä? Jos et, onko listalla tuttuja kirjoja?
7. Puuttuuko listalta joku itsellesi tärkeä HLBTQI-aiheinen kirja?
8. Onko sinulle tärkeää lukea HLBTQI-aiheista kirjallisuutta? Miksi?
9. Millaiseksi koet perinteisten nuortenkirjojen sukupuoliroolit ja hahmojen ongelmat?
10. Jos haluat lukea HLBTQI-aiheisen romaanin, miten lähdet etsimään sellaista?
11. Oletko koskaan kysynyt HLBTQI-aiheisista kirjoista kirjaston henkilökunnalta? Jos olet, millaiseksi koit tilanteen? Jos et, miksi?
12. Pitäisikö HLBTQI-aiheisia kirjoja nostaa kirjastoissa paremmin esille?
13. Kirjastolain mukaan kunnallisen kirjaston tulee palvella kaikkia asiakkaita tasapuolisesti. Toteutuuko tämä?
14. Lopuksi voit kertoa vapaasti omasta suhteestasi kirjastoon ja sen arvosta sinulle identiteettisi kannalta.

AHO, Toni

Vettä sakeampaa : romaani. Kemi: Nordbooks, 2013. 285 s.

BJÖRK, Marja

Poika. Helsinki: Like, 2013. 215 s.

BLOCK, Francesca Lia.

Rakkaus on vaarallinen enkeli. Helsinki:Otava, 2000. 107 s.

BRENNAN, Herbie

Keijujen sota (Faerie Wars, osa 1). Helsinki: WSOY, 2003. 390 s.

ELLILÄ, Kirsti

Emma ja tähtipoika. Hämeenlinna: Karisto, 2003. 168 s.

ENORANTA, Siiri

Nokkosvallankumous. Helsinki: WSOY, 2013. 445 s.

GARDELL, Jonas

Älä koskaan pyyhi kyyneleitä paljain käsin. Helsinki: Johnny Kniga, 2013-2014.

1 : Rakkaus [2013] - 294 s.

2 : Sairaus [2014] - 300 s.

3 : Kuolema [2014] - 304 s

HERNDORF, Wolfgang

Ladaromaani. Jyväskylä: Atena, 2012. 271 s.

HOLOPAINEN, Anu

Varjoja (Syysmaa-sarja, osa 5). Hämeenlinna: Karisto, 2011. 270 s.

HUOTARINEN, Vilja-Tuulia

Valoa valoa valoa. Hämeenlinna: Karisto, 2011. 175 s.

HÄNNINEN, Jera

Harakkapoika. Helsinki : Bazar, 2006. 223 s.

JUSLIN, Emma

Frida ja Frida. Helsinki : Teos : Söderström, 2008. 259 s.

KARMA, Uma

Kaiken se kestää. Helsinki: Books on demand, 2008. 320 s.

KASKIAHO, Reija

Nikottelua. Espoo : Myllylahti, 2014. 182 s.

KRUGER, Heli

Olen koskettanut taivasta : romaani. Helsinki: Otava, 2006. 226 s.

KUREISHI, Hanif

Esikaupunkien Buddha. Helsinki: WSOY, 1991. 335 s.

KURONEN, Kirsti

4 x 100. Helsinki: Karisto, 2013. 179 s.

LEHTINEN, Tuija

Poika nimeltä lines. Helsinki: Otava, 2000. 268 s.

LUKKARILA, Päivi

Koitetaan kestää, Nanna. Hämeenlinna: Karisto, 2007. 194 s.

OKSANEN, Sofi

Baby Jane. Helsinki: WSOY, 2005. 231 s.

RANNELA, Terhi

Amsterdam, Anne F. ja minä. Helsinki: Otava, 2008. 199 s.

RANNELA, Terhi

Goa, Ganesha ja minä. Helsinki: Otava, 2009. 271 s.

ROMU, Hennariikka

Elämänviiva. Helsinki: Otava, 1996. 187 s.

SALMINEN, Hellevi

Hello, I love you. Helsinki: Otava, 2013. 126 s.

SCHIEFAUER, JESSICA

Pojat. Helsinki: Karisto, 2015. 188 s.

SIMUKKA, Salla

Kun enkelit katsovat muualle. Helsinki : WSOY, 2002. 154 s.

Minuuttivalssi. Helsinki: WSOY, 2004. 143 s.

SIMUKKA, Salla

Virhemarginaali (Tapio ja Moona-sarja, 2). Helsinki: WSOY, 2007. 191 s.

Takatalvi (Tapio ja Moona-sarja, 3). Helsinki: WSOY, 2008. 199 s.

Meno-paluu (Tapio ja Moona-sarja, 4). Helsinki: WSOY, 2009. 154 s.

SIMUKKA, Salla

Viimeiset. Helsinki: WSOY, 2005. 179 s.

SINISALO, Johanna

Ennen päivänlaskua ei voi. Helsinki: Tammi, 2000. 268 s.

WILENIUS, Henrik

Saranapuolelta. Helsinki: WSOY, 2009. 120 s.

WINTERSON, Jeanette

Ei appelsiini ole ainoa hedelmä. Helsinki: Bazar, 2007. 230 s.

VÄYRYNEN, Taru

Tulisydän. Helsinki: Tammi, 1999. 483 s.

Poikien välistä rakkautta

Jonas Gardell: Älä koskaan pyyhi kyyneleitä paljain käsin (3. osaa, 2013–2014)
 Uma Karma: Kaiken se kestää (2008)
 Reija Kaskiaho: Nikottelua (2014)
 Hellevi Salminen: Hello, I love you (2013)
 Henrik Wilenius: Saranapuolelta (2009)

Tyttöjen välistä rakkautta

Vilja-Tuulia Huotarinen: Valoa valoa valoa (2011)
 Emma Juslin: Frida ja Frida (2008)
 Sofi Oksanen: Baby Jane (2005)
 Tea Rannela: Amsterdam, Anne F. ja minä (2008) ja Goa, Ganesh ja minä (2009)
 Salla Simukka: Kun enkelit katsovat muualle (2002) ja Minuuttivalssi (2004)

Omaa identiteettiä etsimässä

Toni Aho: Vettä sakeampaa (2013)
 Kirsti Ellilä: Emma ja tähtipoika (2003)
 Wolfgang Herndorf: Ladaromaani (2012)
 Jera Hänninen: Harakkapoika (2006)
 Hanif Kuraishi: Esikaupunkien Buddha (1991)
 Hennariikka Romu: Elämänviiva (1996)
 Salla Simukka: Viimeiset (2005)
 Jeanette Winterson: Ei appelsiini ole ainoa hedelmä (2007)

Tarinoita sukupuolirajojen ulkopuolelta

Marja Björk: Poika (2013)
 Siri Kolu: Kesän jälkeen kaikki on toisin (2016)
 Tuija Lehtinen: Poika nimeltä lines (2000)
 Jessica Schieffauer: Pojat (2015)

Englanniksi

Liz Kessler: Read me like a book (2015)
 Jandy Nelson: I'll give you the sun (2015)
 Lisa Williamson: The art of being normal (2015)

Fantasiaa

Francesca Lia: Rakkaus on vaarallinen enkeli (2000)
 Herbie Brennan: Keijujen sota (Faerie Wars, osa 1, 2003)
 Siiri Enoranta: Nokkosvallankumous (2013)
 Anu Holopainen: Varjoja (Syysmaa-sarja osa 5, 2011)
 Taru Väyrynen: Tulisydän (1999)

Urheilua

Bengt-Åke Cras: Korkea maila (Lätkäjengi-sarja osa 7, 2002)
 Heli Kruger: Olen koskettanut taivasta (2006)
 Kirsti Kuronen: 4 x 100 (2013)

Tietoa

Katarina Alanko: Mitä kuuluu sateenkaarinoorille Suomessa? (2014)
 Juha Veli Jokinen: Homo! Lesbo! tositarinoita 2000-luvun Suomesta (2009)
 Kati Mustonen: Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa (2007)
 Marja-Leena Parkkinen: Ulos kaapista. Tositarinoita homoseksuaalisuuden kohtaamisesta (2003)
 Riikka Taavetti: "Olis siistiä jos ei tarttis määritellä..." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinooruus (2014)